

Brieven aan thuis

Drie Rotterdamse jongemannen in Napoleons Garde d'Honneur

Illustratie uit: P.M. Laurent de l'Ardeche, *Histoire de Napoleon* (Parijs 1838).
geïllustreerd door Horace Vermet.

Masterthesis Maatschappijgeschiedenis Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen

Naam:	Anneloes Klein Horsman
Studentnummer:	287547
Email:	287547ak@student.eur.nl
Adres:	Bogerd 41 2922EB Krimpen aan den IJssel
Begeleider:	Prof. Dr. J.A. Baggerman

*"ja nog wat. - (een ongepaste les voor
een zoon) houd goede moed
vooral voor urve kinderen en voor deere
ondergeteckende, die u het oude spreekwoord
herinnert: - "onkruid vergaat niet. " Adieu
beste ouders: voor altoes u liefhebbende zoon "*

Dit is een citaat uit de brief die Jacob van Zwijndregt op 1 december 1813 aan zijn ouders schreef vanuit de Franse stad Metz.¹ Van Zwijndregt maakte op dat moment onderdeel uit van de Garde d'Honneur, een ereleger opgericht door Napoleon. Veel nieuws had hij niet voor zijn ouders. Jacob gaf aan dat hij deze brief voornamelijk schreef om zijn familie van zijn gezondheid te verzekeren en hen een hart onder de riem te steken.

In het Gemeentearchief Rotterdam zijn 35 brieven, die Van Zwijndregt naar huis schreef tijdens zijn dienst in de Garde, bewaard gebleven. Naast informatie over de Garde d'Honneur bieden deze brieven een unieke kijk in de gedachten en gevoelens van Jacob die hij via brieven met zijn ouders wilde delen. Deze persoonlijke ervaringen staan in mijn thesis centraal. Hierbij heb ik brieven van drie Rotterdamse Gardes d'Honneur onderzocht: Paulus Cornelis de Bie, Pieter van Vollenhoven en Jacob van Zwijndregt.

---

¹ Gemeentearchief Rotterdam, Familie Van Zwijndregt toegangsnummer 44, nummer 46, brief 1 december 1813.

Voorwoord

Tijdens het schrijven van mijn bachelorwerkstuk maakte ik voor het eerst op grotere schaal gebruik van primaire bronnen. Tijdens dit onderzoek kwam ik ook regelmatig egodocumenten tegen. Dit wekte mijn interesse en ik vatte het plan op om voor mijn master thesis onderzoek te gaan doen naar egodocumenten. Tijdens de eerste dag van de master kwamen een aantal instanties praten over de mogelijkheid om stage te lopen. Een van deze instellingen was het Gemeentearchief Rotterdam. Het archief kwam met een optie voor een onderwerp: Rotterdammers in het leger van Napoleon. De invloed die het ene land op een ander land kan uitoefenen, heeft me altijd al geïnteresseerd. Zo ging mijn bachelorwerkstuk over de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog en de Nederlandse patriottenbeweging. Nu leek het me erg interessant om Napoleons invloed op Nederland te onderzoeken. Hierbij wilde ik voornamelijk onderzoek doen naar persoonlijke berichten uit deze periode. Uiteindelijk ben ik uitgekomen op het onderwerp van de thesis zoals deze nu voor u ligt: brieven van drie Rotterdammers (De Bie, Van Vollenhoven en Van Zwijndregt) die in dienst traden van Napoleons Garde d'Honneur.

Hoewel ik erg enthousiast was over het onderzoeken van brieven, bleek het ontcijferen hiervan toch moeilijker dan verwacht. Na een analyse van het bronnenmateriaal in het Gemeentearchief Rotterdam over de drie Gardes, kwam ik uiteindelijk uit op 51 brieven. Sommige van deze brieven waren zeer moeilijk te ontcijferen. Ik heb dan ook veel bewondering voor de wetenschappers die onderzoek naar primaire bronnen uitvoeren en dit op veel grotere schaal doen dan ikzelf heb gedaan.

Ik wil een aantal mensen bedanken die mij geholpen hebben bij mijn thesis. In de eerste plaats wil ik mijn begeleider Prof. Dr. J.A. Baggerman bedanken voor haar tips en commentaar. Hoewel mijn thesis minder snel vorderde dan de planning was, ontving ik altijd zeer snel een reactie met nuttig commentaar. Dit gaf mij goede moed om door te zetten. Daarnaast wil ik het Gemeentearchief Rotterdam bedanken voor de mogelijkheid om stage te lopen en voor de hulp bij het zoeken naar de bronnen. Tot slot wil ik mijn vriend bedanken voor het redden van mijn foto's die ik van alle archiefstukken had gemaakt en die ik kwijt leek te zijn toen mijn laptop crashte. Ik zal nooit meer vergeten om een backup van mijn bestanden te maken.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	4
Inleiding	5
1. De Bataafse Republiek en Het Koninkrijk Holland, Nederland tussen 1795 en 1810	7
2. Inlijving bij Frankrijk, Nederland in de periode 1810-1813.....	10
3. In dienst van Napoleon	12
4. De Garde d'Honneur.....	15
5. Egodocumenten.....	22
6. Brieven en briefetiquette De elite en het schrijven van brieven aan het begin van de negentiende eeuw	25
7. Censuur	31
8. Brieven van drie Rotterdammers in dienst van Napoleons Garde d'Honneur.....	34
8.1 P.C. de Bie	35
8.2 P. van Vollenhoven.....	39
8.3 J. van Zwijndregt	45
9. Conclusie.....	53
Literatuurlijst.....	56

Inleiding

Napoleon Bonaparte speelde een grote rol in de Europese geschiedenis. Hij veroverde grote delen van Europa. Ook Nederland kon zich niet aan Napoleons invloed onttrekken. In 1795 trokken de Fransen Nederland binnen en werd de Bataafse Republiek uitgeroepen. Vanaf dat moment was Nederland een satellietstaat van Frankrijk.² In 1806 werd Lodewijk Napoleon, de jongere broer van Napoleon Bonaparte, op last van zijn broer koning van Holland. Zijn regeerperiode zou tot 1810 duren.³ Ten slotte lijfde Napoleon ons land in bij Frankrijk en tot 1813 maakte Nederland onderdeel uit van het Franse Keizerrijk.⁴

Met zijn veroveringsdrang had het enorme leger van Napoleon continu nieuwe troepen nodig. Ook Nederland kreeg de opdracht om troepen te leveren. Vanaf 1811 werd dan ook de dienstplicht ingevoerd. Deze dienstplicht gold voor vijf jaar en was op basis van loting.⁵ De bovenlaag van de bevolking was in staat zich hieruit te redden, door mensen te betalen om in hun plaats in dienst te gaan. Deze mensen werden remplaçanten genoemd.⁶

Met de plannen van Napoleon om een Garde d'Honneur op te richten kwam een einde aan de mogelijkheid van de elite om aan dienst in het leger te ontkomen. Tot deze Garde d'Honneur zouden alleen de hogere maatschappelijk groepen (of kortweg de rijkere mensen) toetreden. Daarbij kwam dat het niet mogelijk zou zijn om voor deze dienst remplaçanten te kopen.⁷ Dit bracht heel wat teweeg binnen deze groep.

Drie Rotterdamse jongemannen: P.C. de Bie, P. van Vollenhoven en J. van Zwijndregt ontvingen een oproep voor de Garde d'Honneur. Zij waren drie van de twaalf 'gelukkige' Rotterdammers die werden opgeroepen.⁸ Ondanks protest op protest moesten deze jongens er toch aan geloven. In juli 1813 vertrokken ze richting Metz.

Deze jongemannen hebben veelvuldig brieven naar huis gestuurd. Deze brieven zal ik in mijn thesis centraal stellen. Daarnaast wil ik kijken naar de manier waarop hun brieven zijn geschreven.

---

² A. Doedens, Y. Kortlever, L. Mulder, *Geschiedenis van Nederland, Van prehistorie tot heden* (Baarn 2003) 176.

³ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 176.

⁴ J. Rietbergen, *Lodewijk Napoleon, Nederlands eerste koning 1806-1810* (Amersfoort 2006) 110.

⁵ E.J. Vles, *Twee weken in november, De omwenteling van 1813* (Amsterdam 2006) 23.

⁶ A. Baggerman, *Een lot uit de loterij, Het wel en wee van een uitgeversfamilie in de achttiende eeuw* (Dordrecht 2001) 295.

⁷ W.F. Lichtenauer, *De Nederlanders in Napoleons Garde d'Honneur* (Rotterdam 1971) 11.

⁸ E. Wiersum, 'Pieter van Vollenhoven als Garde d'Honneur', in *Rotterdams Jaarboekje* 9 (1911) 41.

Om de omstandigheden waarin deze jongemannen zich bevonden duidelijk te maken, zal ik in de eerste hoofdstukken ingaan op de historische context. In hoofdstuk één behandel ik de ‘bevrijding’ van Nederland door de Fransen en het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon. In hoofdstuk twee komt de inlijving bij Frankrijk aan de orde, de uiteindelijke terugtrekking van de Fransen en de komst van koning Willem I. In hoofdstuk drie ga ik kort in op het leger van Napoleon en in het bijzonder de rol van Nederland hierin. In hoofdstuk vier behandel ik de Garde d’Honneur. Omdat brieven centraal staan in mijn thesis wijd ik hoofdstuk vijf aan egodocumenten, met de nadruk op brieven. Omdat P.C. de Bie, P. van Vollenhoven en J. van Zwijndregt afkomstig zijn uit de bovenlaag van de bevolking zal ik in hoofdstuk zes ingaan op de briefcultuur van de elite in negentiende-eeuws Nederland. In hoofdstuk zeven komt de censuur aan de orde en de angst hiervoor bij de Gardes. In hoofdstuk acht zal ik specifiek ingaan op de brieven die de Gardes aan hun familie en vrienden schreven. In totaal heb ik 51 brieven bestudeerd. Deze brieven zijn allen te vinden in het Gemeentearchief Rotterdam.⁹

Uiteindelijk zal ik antwoord proberen te geven op de vraag: *Wat deelden deze mannen in hun brieven mee over hun gevoelens tijdens hun dienst in het Garde d’Honneur?* Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal ik ingaan op de rol die etiquette speelde in de vormgeving en de inhoud van de brieven. Daarnaast kan de angst voor censuur de inhoud van de brieven hebben beïnvloed. Ik wil hierbij vooral de nadruk leggen op de gevoelens van deze mannen. Verlangden ze erg naar huis? Hoe dachten ze over andere Gardes? Hoe werd er tegen Frankrijk en Fransen aangekeken? Viel het eventuele gebrek aan comfort hen zwaar? Dit zijn vragen die in hoofdstuk acht aan de orde komen. Ik hoop een beeld te kunnen schetsen van de manier waarop deze drie jongemannen omgaan met hun dienst in de Garde d’Honneur en in hoeverre hun familie hiervan op de hoogte werd gehouden. Daarbij moet wel in ogenschouw worden genomen dat nooit al hun gevoelens in hun brieven zullen zijn verwoord. Sommige gedachten en gevoelens zullen de mannen liever voor zichzelf hebben gehouden.

---

⁹ Gemeentearchief Rotterdam, Handschriftenverzameling (Rotterdam) toegangsnummer 33.01, nummer 336a, 1151, 1152.

Gemeentearchief Rotterdam, Familie Van Zwijndregt toegangsnummer 44, nummer 46.

1. De Bataafse Republiek en Het Koninkrijk Holland, Nederland tussen 1795 en 1810

Na de voor de Republiek zo voorspoedige Gouden Eeuw, ging het in de loop van de achttiende eeuw slechter met Nederland. Het land kon de harde concurrentiestrijd met Engeland en Frankrijk niet langer volhouden.¹⁰ In de in 1780 uitgebroken Vierde Engelse Zeeoorlog leed Nederland een verpletterende nederlaag. De populariteit van Stadhouder Willem V daalde drastisch en er kwam steeds meer roep om verandering.¹¹ Tegenstanders van Willem V, die zich patriotten noemden, ontketenden in 1787 een revolutie. De vrouw van Willem V, Wilhelmina, riep hierop de hulp in van haar broer, de koning van Pruisen. De revolutie werd neergeslagen en veel van de patriotten vluchtten naar het buitenland, waaronder Frankrijk, om te wachten op betere tijden.¹²

Met de val van de Bastille begon in Frankrijk in 1789 de Franse Revolutie.¹³ Onder het motto, dat de Franse idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap ook in andere landen realiteit moesten worden, trokken Franse troepen op 19 januari 1795 Amsterdam binnen en namen de macht over in het stadhuis. Willem V vluchtte naar Engeland en met zijn vertrek begon in Nederland de periode die bekend komt te staan als de Franse tijd.¹⁴

Op 16 mei 1795 sloten de Fransen vrede met de nieuwe Bataafse Republiek. De Republiek moest enorme bedragen betalen om de Franse soldaten in het land te onderhouden. Staats-Vlaanderen en Staats-Limburg moesten aan Frankrijk worden afgestaan en de Republiek verloor het recht om eigen beslissingen te nemen op het terrein van de buitenlandse politiek.¹⁵

Ondertussen woedde in Europa een oorlog tussen Frankrijk en verschillende coalities van Europese landen. In 1799 deed een Engels-Russische troepenmacht een inval in Noord-Holland. Tegen de verwachting in werden deze troepen niet als bevrijders, maar als vijand verwelkomd. De buitenlandse troepen werden verslagen en trokken zich terug zonder iets te hebben bereikt.¹⁶

---

¹⁰ P. de Rooy, *Republiek van rivaliteiten, Nederland sinds 1813* (Amsterdam 2005) 18.

¹¹ J. Amsenga, G. Dekkers, 'Wat nu?', zei Pichegru, *De Franse Tijd in Nederland, 1795-1813* (Hilversum 2004) 7.

¹² Amsenga, 'Wat nu?', 7.

¹³ Idem, 7.

¹⁴ Idem, 8.

¹⁵ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 174.

¹⁶ Idem, 175.

In 1800 kwam Napoleon Bonaparte door middel van een staatsgreep aan de macht in Frankrijk.¹⁷ De Republiek moest zich meer en meer schikken naar de wensen van Frankrijk.¹⁸ Het door de oorlog economisch zwaar op de proef gestelde Nederland kon aan Napoleons verzoek om financiële steun niet langer voldoen.¹⁹ In 1805 besloot Napoleon zijn greep op de Republiek te versterken door middel van een staats hervorming. Rutger Jan Schimmelpenninck, voorheen Nederlands gezant in Parijs, stelde een aangepaste constitutie op en werd raadspensionaris van Nederland. Alle belangrijke beslissingen betreffende de Republiek werden nu vanuit Parijs genomen.²⁰

In oktober 1805 verloor Frankrijk de slag bij Trafalgar. Hiermee verloor Napoleon de hoop op een succesvolle invasie van Engeland. Om Engeland op de knieën te dwingen, bedacht Napoleon een nieuwe strategie: het Continentale Stelsel. De Britse eilanden moesten volledig worden geïsoleerd van het Europese vasteland. Om dit te bewerkstelligen moest de Franse invloed op Nederland worden vergroot.²¹ Daarnaast had de Keizer genoeg van de instabiele regering, de voortdurende smokkel tussen Nederland en Engeland en de groeiende staatsschuld van de Republiek.²² In januari 1806 stelde hij Raadspensionaris Schimmelpenninck een ultimatum: Nederland zou of een Franse provincie worden, of een koninkrijk onder leiding van een naast familielid van Napoleon.²³

Op 18 juni kreeg Nederland voor het eerst sinds Filips II weer een koning, Lodewijk Napoleon, de broer van Napoleon.²⁴ Er was weinig protest tegen deze benoeming.²⁵ Waarschijnlijk waren de Nederlanders opgelucht dat ze niet werden ingelijfd bij Frankrijk.²⁶ Lodewijk verzette zich in eerste instantie tegen zijn benoeming, maar wilde toen hij niet aan deze functie kon ontkomen, een zo goed mogelijk koning zijn voor zijn nieuwe volk.²⁷ Zo keerde hij zich tegen de Napoleontische diensplicht – de conscriptie – en tegen een te strak afgedwongen naleving van het Continentaal Stelsel.²⁸

---

¹⁷ M. Van Hattem, M. Pool, M. Willemsen (sam), *Voor Napoleon, Hollanders in oorlogstijd 1792-1815* (Bussum 2005) 11.

¹⁸ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 176.

¹⁹ R. Bauer, *De Lage Landen, een geschiedenis in de spiegel van Europa*, (Tielt 1994) 185.

²⁰ Bauer, *De Lage Landen*, 185.

²¹ Rietbergen, *Lodewijk Napoleon*, 11.

²² Amsenga, 'Wat nu?', 8.

²³ Rietbergen, *Lodewijk Napoleon*, 11, 12.

²⁴ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 176.

²⁵ J. Hallebeek, A.J.B Sirks (red), *Nederland in Franse schaduw, Recht en bestuur in het Koninkrijk Holland 1806-1810* (Hilversum 2006) 30.

²⁶ Hattem, *Voor Napoleon*, 40.

²⁷ Idem, 39.

²⁸ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 176.

Vanaf het begin van zijn regeerperiode streefde Lodewijk naar het omvormen van de voormalige Bataafse Republiek tot een nationale eenheid. Oude grenzen en tollens zouden moeten verdwijnen en de belasting moest nationaal worden geregeld. Daarnaast kwam er in 1806 een Nationale munt.²⁹

Het verschil in taakopvatting tussen Lodewijk en Napoleon was een voortdurende bron van twist tussen de broers.³⁰ Het grootste punt van onenigheid vormde de weigering van Lodewijk om de staatsschuld drastisch te verminderen en het invoeren van de conscriptie.³¹ Nederlanders hadden nooit zoiets als dienstplicht gekend en koning Lodewijk was niet van plan daar verandering in te brengen.³² Hij zocht naar alternatieven om het gewenste aantal troepen te kunnen leveren, maar wist zijn broer niet tevreden te stellen met de 35.000 vrijwilligers die hij uiteindelijk bijeenbracht.³³

Uiteindelijk was de Nederlandse situatie naar de mening van Napoleon onhoudbaar. Op 24 juni 1810 beveelt hij Maarschalk Oudinot om met zijn troepen Amsterdam te bezetten.³⁴ Lodewijk beseftte dat hij niets meer kon doen voor Nederland. Hij trad in juli 1810 af ten behoeve van zijn zoon en vertrok naar Bohemen.³⁵ Op 8 juli bepaalde Napoleon dat Holland vanaf de volgende dag geen onafhankelijke staat meer zou zijn, maar gewoon een Franse provincie. In 1811 trok hij triomfantelijk Amsterdam binnen.³⁶

---

²⁹ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 177.

³⁰ C. de Munck, *Lodewijk Napoleon koning van Holland, Een miskende Bonaparte* (Zutphen 1997) 9.

³¹ De Munck, *Een miskende Bonaparte*, 10.

³² Rietbergen, *Lodewijk Napoleon*, 99.

³³ Idem, 100.

³⁴ Idem, 110.

³⁵ De Munck, *Een miskende Bonaparte*, 10.

³⁶ Rietbergen, *Lodewijk Napoleon*, 110.

2. Inlijving bij Frankrijk, Nederland in de periode 1810-1813

Er was in eerste instantie geen of weinig protest tegen de inlijving van Nederland bij Frankrijk. De voorgaande jaren had Nederland al veel autonomie verloren, dus in dat opzicht leek er niet veel te veranderen. Daarbij hoopten vooral de kooplieden dat de handel met Frankrijk nu eindelijk zou worden vrijgegeven.³⁷ Dit bleek echter ijdele hoop, de Franse markt zou pas in 1812 open gaan. Daarnaast werd het Continentaal Stelsel strenger gehandhaafd, wat voor de Nederlandse economie een ramp was.³⁸

Verzet tegen de Franse overheersing ontstond vooral vanaf 1811. In dat jaar werd in Nederland de dienstplicht of conscriptie ingevoerd. Ook de rampzalige economische toestand en de voortdurende staat van oorlog maakte de bevolking wanhopig.³⁹ De nederlagen die Napoleon in 1812 en 1813 in Rusland en Duitsland leed, betekenden het einde van zijn keizerrijk.⁴⁰ In Nederland deden in deze periode allerlei geruchten de ronde. Vooral Engeland was de bron van allerlei berichten. Ondanks het Continentaal Stelsel slaagden de Engelsen er voortdurend in berichten over Franse nederlagen en de naderende bevrijding van Nederland het land binnen te smokkelen. Ook circuleerden er berichten dat de Prins van Oranje zich op een terugkeer naar Holland voorbereidde.⁴¹ Naar aanleiding van de steeds sterker wordende geruchten over naderende vijandige troepen, werden de Fransen in Nederland steeds onrustiger. Velen pakten hun koffers en stuurden familie terug naar Frankrijk.⁴² Ondertussen maakten verschillende vooraanstaande Nederlanders, waaronder G.K. van Hogendorp, plannen over hoe ons land na de bevrijding zou moeten worden geregeerd.⁴³

Nederland werd in november 1813 bevrijd door Russische en Pruisische troepen. Franse ambtenaren en soldaten dropen af.⁴⁴ Intussen was door vooruitziende Orangisten de soevereiniteit over een nog op te richten koninkrijk aan de erfprins van Oranje aangeboden.⁴⁵ Willem VI, die als koning Willem I zou gaan regeren, accepteerde en zette op 30 november 1813 voet aan Nederlandse wal.⁴⁶

---

³⁷ Vles, *Twee weken*, 18.

³⁸ Bauer, *De Lage Landen*, 185.

³⁹ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 176.

⁴⁰ Idem, 179.

⁴¹ Vles, *Twee weken*, 34.

⁴² A. van Hulzen, *Vaderlandse geschiedenis deel 2* (Groningen 1972) 99.

⁴³ Hulzen, *Vaderlandse geschiedenis*, 98.

⁴⁴ Bauer, *De Lage Landen*, 186.

⁴⁵ Hattem, *Voor Napoleon*, 14.

⁴⁶ Amsenga, *'Wat nu?'*, 8.

Op zestien maart 1815 riep het Congres van Wenen het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden uit.⁴⁷ Er was geen sprake van terugkeer naar de situatie van voor de Franse Tijd. Tussen 1795 en 1813 was zo veel veranderd, zowel politiek als economisch, dat de oude tijden nooit zouden terugkeren.⁴⁸

---

⁴⁷ Bauer, *De Lage Landen*, 201.

⁴⁸ Doedens, *Geschiedenis van Nederland*, 179.

3. In dienst van Napoleon

In 1795 werd in Nederland de Bataafse Republiek uitgeroepen. Het Nederlandse leger was een beroepsleger en bestond van oudsher voor een groot gedeelte uit buitenlanders.⁴⁹ Toen Napoleon in 1800 aan de macht kwam, had dit grote gevolgen voor de manier van oorlogvoeren. De legers moesten groter en strakker georganiseerd worden. Bovendien moest de krijgsmacht niet langer afhankelijk zijn van bevoorrading en beter worden geleid en gemotiveerd.⁵⁰ De troepen van de Bataafse Republiek werden in deze periode verschillende malen ingezet om Napoleons leger te ondersteunen.

In 1806 benoemde Napoleon zijn broer Lodewijk tot koning van Nederland. Het leger van het Koninkrijk Holland was in deze periode nog altijd vrij gering van omvang. Zolang de dienstplicht niet werd ingevoerd, zou dit zo blijven.⁵¹ Napoleon was woedend over het feit dat zijn broer weigerde in Nederland de conscriptie in te voeren.⁵²

Koning Lodewijk zocht naar alternatieven voor de dienstplicht om het Koninkrijk Holland in geval van nood te kunnen verdedigen. Een van deze alternatieven was een hervorming van de Gewapende Burgerwachten. Vanaf 5 juni 1806 werd bepaald dat iedere plaats van meer dan 2.500 inwoners een korps diende op te richten dat naar militair voorbeeld werd ingericht. De Nederlandse bevolking beschouwde deze maatregel als een verkapte vorm van dienstplicht en protesteerde fel.⁵³ Daarnaast liet Lodewijk in weeshuizen soldaten rekruteren. Ook deze maatregel leverde felle protesten op, maar onder druk gezet door zijn broer moest het leger toch op de een of andere manier worden aangevuld met nieuwe rekruten.⁵⁴

In 1808 deed Napoleon opnieuw een beroep op zijn broer om troepen te leveren voor de oorlog tegen Spanje.⁵⁵ Napoleon wilde vanuit Spanje de Engelse handel van het Europese continent verdrijven en meteen ook het Spaanse koningshuis, de Bourbons, verjagen. Van de 3.000 man die Lodewijk leverde voor de Hollandse brigade kwam het merendeel niet terug.⁵⁶

---

⁴⁹ Hattem, *Voor Napoleon*, 11.

⁵⁰ Idem, 12.

⁵¹ Idem, 12.

⁵² Idem, 12.

⁵³ Idem, 41.

⁵⁴ Idem, 41.

⁵⁵ Idem, 42.

⁵⁶ Idem, 43.

Onder diplomatieke druk trad Lodewijk op 1 juli 1810 af. Op 4 juli marcheerden de Fransen Amsterdam binnen. Napoleon had Nederland per decreet ingelijfd. Een Franse administratie, gesteund door een Frans leger, nam het bewind over. Het leger van het Koninkrijk Holland ging op in het Franse Grande Armee.⁵⁷

In 1811 wordt in Nederland de dienstplicht naar Frans voorbeeld ingevoerd. Deze conscriptie werd uitgevoerd door middel van een verplichte loting.⁵⁸ Wie tijdens deze trekkingen werd ingeloot, had grote kans deel te nemen aan Napoleons veldtocht naar Rusland, of de Duitse veldtocht van een jaar later. De dienst in Napoleons leger duurde vijf jaar en aangezien Frankrijk voortdurend in oorlog verwickeld was, was de kans klein om na afloop levend weer thuis te komen.⁵⁹ Voor de rijken was indiensttreding te voorkomen. De wet op de conscriptie liet de mogelijkheid open een lot – tegen betaling – aan iemand anders door te schuiven. Hierdoor kwam een levendige handel in “kanonnenvlees” op gang.⁶⁰

Gedurende het eerste jaar van deze conscriptie, 1811, werden meer dan 9.000 jongens in dienst genomen.⁶¹ Tussen 1811 en 1814 dienden er circa 40.000 mannen in het leger van Napoleon. Hiervan waren er minimaal 25.000 onder de wapenen in Napoleons Grande Armee dat in 1812 ten strijde trok tegen Rusland. Deze veldtocht liep uit op een ramp.⁶² Van de 15.000 Nederlanders kwamen slechts een paar honderd heelhuids terug.⁶³

Nadat het Grote Leger van Napoleon in de verschrikkelijke Russische winter ten onder was gegaan, had de keizer dringend behoefte aan nieuwe soldaten.⁶⁴ In april 1813 vonden wederom lotingen plaats, nu om een nieuwe Nationale Garde in het leven te roepen.⁶⁵ Deze Garde zou alleen in eigen land worden ingezet. Veel kostwinners werden hiervoor opgeroepen, wat aanleiding gaf tot veel onvrede.⁶⁶ Een andere manier waarop Napoleon trachtte zijn leger op te bouwen was het oprichten van een nieuw onderdeel van de keizerlijke krijgsmacht: de Garde d’Honneur.⁶⁷ Over deze Garde is meer te lezen in hoofdstuk vier.

Het verlies in Rusland betekende voor Napoleon het begin van het einde. Napoleon was er na de dramatisch verlopen Russische veldtocht in geslaagd om in korte tijd een leger op de been te brengen, maar dat bestond voor het merendeel uit ongeoeffende, jonge

---

⁵⁷ Vles, *Twee weken*, 11.

⁵⁸ Baggerman, *Een lot*, 295.

⁵⁹ Vles, *Twee weken*, 23.

⁶⁰ Baggerman, *Een lot*, 295.

⁶¹ Hattem, *Voor Napoleon*, 13.

⁶² Hattem, *Voor Napoleon*, 13.

⁶³ Hulzen, *Vaderlandse geschiedenis*, 96.

⁶⁴ Hattem, *Voor Napoleon*, 33.

⁶⁵ Idem, 35.

⁶⁶ Idem, 35.

⁶⁷ Idem, 37.

dienstplichtigen. In de loop van 1813 verklaarde Pruisen de oorlog aan Frankrijk. Pruisische troepen trokken Saksen binnen, terwijl de Kozakken Hamburg binnen trokken. Ook Oostenrijk verklaarde in de loop van 1813 de oorlog aan Frankrijk. In oktober 1813 werd Napoleon bij Leipzig door de Russen, de Pruisen en de Oostenrijkers beslissend verslagen. Het Franse leger trok zich over de Rijn terug naar Frankrijk.⁶⁸

Toen Napoleons nederlaag ook in Holland bekend was geworden, werden de Franse autoriteiten zich bewust van hun zorgwekkende situatie. Het wemelde van de geruchten over naderende vijandige legers.⁶⁹ De schrik zat er bij de Franse autoriteiten goed in. Steeds meer Franse douaniers en ambtenaren vluchtten vanuit het Duitse Rijk naar Friesland en Groningen om van daaruit naar Holland over te steken.⁷⁰ In Nederland werd het onrustiger. Fransmen bereidden zich op het ergste voor, pakten hun koffers en vertrokken naar Frankrijk.

Verschillende vooraanstaande Nederlanders, waaronder G.K. van Hogendorp, maakten intussen plannen over de toekomstige regeringsvorm van ons land.⁷¹ De bevrijding van Nederland leek nu een kwestie van tijd te zijn. In november 1813 trokken Russische, Pruisische en Zweedse troepen de Nederlanden binnen. Op 30 november 1813 zette Willem VI voet op Nederlandse bodem.⁷² Als Willem I werd hij Koning van Nederland.

---

⁶⁸ Hulzen, *Vaderlandse geschiedenis*, 97.

⁶⁹ Vles, *Twee weken*, 46.

⁷⁰ Hulzen, *Vaderlandse geschiedenis*, 97.

⁷¹ Idem, 98.

⁷² Amsenga, *'Wat nu?'*, 8.

4. De Garde d'Honneur

Na Rusland moesten er met grote vaart nieuw soldaten worden opgetrommeld.⁷³ Napoleon had vooral een tekort aan cavalerie. Hiervoor waren de ‘gewone’ dienstplichtigen vaak niet geschikt. De cavalerie moest vanzelfsprekend kunnen paardrijden en daarbij zelf een paard bekostigen. Daarnaast moesten ze ordelijk kunnen manoeuvreren en tactieken uitvoeren.⁷⁴ Naast het versneld oproepen van dienstplichtigen had Napoleon een ander plan om snel cavalerie op de been te brengen: het oprichten van een Corps de Gardes d'Honneur.⁷⁵ Tot deze Garde zou uitsluitend de elite kunnen toetreden. Voorheen konden de zonen van deze families zich aan de dienstplicht onttrekken door plaatsvervangers te leveren en bepaalde staatsrechtelijke verplichtingen te vervullen.⁷⁶ Voor de Garde d'Honneur was het niet mogelijk om remplaçanten dienst te laten nemen. De kosten van het uniform, maar ook van de bewapening en zoals eerder aangegeven het paard kwamen voor rekening van de Gardes d'Honneur zelf.⁷⁷ De maatregel sloeg in de Hollandse departementen in als een bom. Voor het eerst werd de bovenlaag van de bevolking blootgesteld aan de persoonlijke gevolgen van inlijving en oorlog. Er ontstond fel verzet tegen indiensttreding. Tot deze tijd had de elite zich rustig gehouden en het keizerrijk aanvaard als een zaak waarvan men het beste moest maken.⁷⁸ Er was geen sprake van felle openbare protesten. Men protesteerde voornamelijk door middel van brieven en verzoeken aan de Franse overheid en iedereen die maar enigszins invloed had.⁷⁹

Alle verzet was tevergeefs. Uiteindelijk werden totaal 500 jongelieden geselecteerd om toe te treden tot de Garde. Hiertoe waren belastinggegevens geraadpleegd, maar ook het oordeel van functionarissen ter plaatse.⁸⁰ In vergelijking met de 550.000 man die door Napoleon werden gemobiliseerd, was het aantal opgeroepen Gardes gering.⁸¹ Dit maakte het protest van de betrokken mannen en hun families er vanzelfsprekend niet minder om.

---

⁷³ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 7.

⁷⁴ Idem, 7,8.

⁷⁵ Wiersum, ‘Van Vollenhoven’, 26.

⁷⁶ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 11.

⁷⁷ Hattem, *Voor Napoleon*, 58-59.

⁷⁸ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 3.

⁷⁹ Vles, *Twee weken*, 39.

⁸⁰ Baggerman, *Een lot*, 300.

⁸¹ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 4.

Een deel van de aangewezen jongelieden liet het niet bij fel tegenstribbelen.⁸² Een groot gedeelte van hen (27 van de 73) verscheen niet in Den Haag op 10 mei 1813 om zich te melden.⁸³ Tegen hen zou hardhandig worden opgetreden.⁸⁴ De Stassart, prefect van het district van de ‘Monden van de Maas’ liet uiteindelijk negen van hen arresteren en opsluiten.⁸⁵ Deze maatregel had tot gevolg dat er verder niet meer werd geprotesteerd.⁸⁶

In mei 1813 vertrok het eerste detachement van de Gardes d’Honneur naar Versailles, Metz, Tours en Lyon.⁸⁷ Voor de meeste Gardes was dit de eerste buitenlandse reis van hun leven, sommigen werden begeleid door familie en vrienden.⁸⁸ De Franse officieren waren niet blij met de ongeoefende en verwende Nederlanders. Het merendeel reed nauwelijks paard, kende geen militaire gevechtstechnieken en was het gebrek aan comfort niet gewend.⁸⁹ Om hun dienst in de Garde nog enigszins gerieflijk te maken, liet een groot gedeelte van de Gardes zich door een knecht vergezellen.⁹⁰ Een belangrijk deel van het werk van deze mensen bestond uit de verzorging van de paarden, waarvoor de Gardes zich te goed achtten en het verrichten van allerlei karweitjes.⁹¹

De meerderheid van de Nederlandse Gardes, waaronder de Rotterdammers, kwam terecht in Metz.⁹² Zelfs tijdens hun verblijf in Metz bleven verschillende Gardes proberen uit de dienst te worden ontslagen.⁹³ Zo weigerden ze te verschijnen voor generaal Lepic. Anderen voerden ziekte aan als reden om zich niet bij de kazerne te melden.⁹⁴ Voor deze Gardes was hun diensttijd een onafgebroken worsteling om vrijstelling van de dienst te krijgen.

Hoewel verschillende Nederlandse Gardes op kamers woonden en niet in de kazerne, betekende dit niet dat deze mannen een geheel zorgeloos leventje hadden. Om te beginnen was er regelmatig politietoezicht op de Gardes. Zo werd er begin september een razzia gehouden: op bevel van generaal Lepic zocht de politie overal naar jongelieden, die nog op kamers woonden en zich aan het leven in de kazernes onttrokken.⁹⁵ Verschillende Gardes namen het zekere voor het onzekere en zochten schuiladressen op. Intussen werden er toch

---

⁸² Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 78.

⁸³ Idem, 79.

⁸⁴ Idem, 79.

⁸⁵ Idem, 79.

⁸⁶ Idem, 82.

⁸⁷ Wiersum, ‘Van Vollenhoven’, 27-28.

⁸⁸ Hattem, *Voor Napoleon*, 59.

⁸⁹ Idem, 59.

⁹⁰ Idem, 190.

⁹¹ Idem, 190.

⁹² Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 149.

⁹³ Idem, 161.

⁹⁴ Idem, 161.

⁹⁵ Idem, 163.

velen onder dwang naar de kazernes afgevoerd.⁹⁶ Aan het einde van september werd bevolen dat de Gardes die zich nog afzijdig hielden, zich onmiddellijk moesten melden, anders zouden zij als deserteur worden opgegeven. Dit zou tot maatregelen tegen de ouders leiden.⁹⁷ Een aantal meldde zich, maar algemeen was deze overgave niet. Aan het einde van de periode onder bevel van Lepic woonden ongeveer tweehonderd Gardes in de stad zogenaamd ziek op kamers, iets dat oogluikend werd toegestaan.⁹⁸

De Nederlandse Gardes waren niet te spreken over de Fransen. Niet alleen over het Franse gezag, maar ook over de ‘gewone’ Fransman lieten de mannen zich veelal negatief uit.⁹⁹ Zo typeerde de Rotterdamse Garde Jacob van Zwijndregt Frankrijk als ‘apenland’ en noemde hij de Fransen zo stom als apen.¹⁰⁰

Op drie juli moesten de Gardes die behoorden tot een van de eerste compagnieën van het tweede regiment uit Metz vertrekken om zich te voegen bij het hoofdleger.¹⁰¹ Op 18 augustus bereikten ze Leipzig. Na wat oponthoud kwamen zij eind augustus aan bij de Elbe bij Torgau. Deze troepen namen geen deel aan de slag bij Dresden, dat gevecht liepen ze net mis.¹⁰² Op zes oktober verlaat Napoleon Dresden, het leger wordt georganiseerd rond Leipzig.¹⁰³ Ook rond deze stad zou slag worden geleverd.

Tijdens de slag bij Leipzig (16-19 oktober 1813) moesten de Nederlandse Gardes er echt aan geloven. Napoleon concludeerde na een inspectie echter dat er met deze ‘runderen’ niets te beginnen was.¹⁰⁴ Hij besloot daarom deze troepen als reserve op te stellen, wel duidelijk zichtbaar voor de vijand, maar niet in een hachelijke positie. Dit had tot gevolg, dat van het hele regiment Nederlandse Gardes d’Honneur niet één soldaat is gesneuveld.¹⁰⁵ Ook op 18 oktober stelde Napoleon de Garde d’Honneur als een soort dreigende reserve op bij Molkau. In deze slag werd de Garde in de namiddag bedreigd en vielen er enkele doden, maar hieronder waren geen Nederlanders.¹⁰⁶ Hoewel de Gardes er goed vanaf kwamen in deze slag, moet het meemaken van een dergelijke strijd een verschrikkelijke ervaring zijn geweest. Het

---

⁹⁶ Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 163.

⁹⁷ Idem, 164.

⁹⁸ Idem, 164.

⁹⁹ Idem, 183.

¹⁰⁰ 44, nummer 46, brief 19 september.

¹⁰¹ Idem, 219.

¹⁰² Idem, 220.

¹⁰³ Idem, 223.

¹⁰⁴ Baggerman, *Een lot*, 299.

¹⁰⁵ Idem, 299.

¹⁰⁶ Hattem, *Voor Napoleon*, 59.

verblijf in ‘de hel van Leipzig’, een veldslag waarin naar schatting 80.000 doden en gewonden zijn gevallen zal vele Gardes niet in de koude kleren zijn gaan zitten.¹⁰⁷

In en om Leipzig ontstond na de slag grote verwarring. Voor de Franse legers was het van groot belang om zo snel mogelijk weg te komen. Tienduizenden soldaten werden afgesneden door de vijand toen de brug over de Elster werd opgeblazen. Op de terugtocht werden de regimenten Gardes d’Honneur verdeeld over de meer ervaren eenheden, zodat ze beter inzetbaar waren. De Gardes maakten nu echt deel uit van de gevechtstroepen. Ze namen posities in op de heuvels om Erfurt, waar men de hele dag streefde naar het op orde brengen van het leger.¹⁰⁸

Op zaterdag 30 oktober werd er ten noorden van Hanau slag geleverd.¹⁰⁹ Hoewel Napoleons leger met 60 tot 70.000 man groter was dan de 40 à 50.000 Beieren en Oostenrijkers, waren de Fransen vermoeid en slecht georganiseerd. Voor deze slag was de Garde d’Honneur ingelijfd bij de keizerlijke Garde.¹¹⁰ Volgens De Bie, een Nederlandse Garde afkomstig uit Rotterdam, waren er op dat ogenblik nog 800 Gardes beschikbaar met inbegrip van degenen die op het laatste moment nog uit Metz gekomen waren.¹¹¹ Ook deze slag werd door Napoleon verloren.

Op zondag 31 oktober 1813 zette het Franse leger de terugtocht voort naar Frankfurt.¹¹² Erg veilig is het daar echter ook niet. De volgende dag trok het leger zich verder terug. Hierbij werd het leger versterkt door de in Frankfurt aanwezige troepen.¹¹³

Van de Saksische slagvelden bracht Napoleon hooguit 60.000 man terug. Alles bij elkaar beschikte hij aan de Rijn naar schatting nog over 85.000 man.¹¹⁴ De naar de Rijn terugstromende troepen verkeerden in ellendige staat. De soldaten uit de negende en tiende compagnie van het tweede regiment, waarin veel Hollanders dienst deden, keerden uitgeput en soms zelfs uitgekleeft terug.¹¹⁵

Het is moeilijk om een duidelijk beeld te krijgen van het aantal Gardes d’Honneur, die bij de verschillende veldslagen betrokken waren.¹¹⁶ Alles bij elkaar genomen, lijkt het een redelijke schatting dat de Garde d’Honneur bij Leipzig ruim genomen tussen de 2.000 en

---

¹⁰⁷ Baggerman, *Een lot*, 299.

¹⁰⁸ Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 231.

¹⁰⁹ Idem, 234.

¹¹⁰ Idem, 234.

¹¹¹ Idem, 234.

¹¹² Idem, 238.

¹¹³ Idem, 238.

¹¹⁴ Idem, 239.

¹¹⁵ Idem, 240.

¹¹⁶ Idem, 242.

2.500 man heeft geteld.¹¹⁷ Als wij dan bedenken, dat de Nederlanders ongeveer vijf procent van de Garde uitmaakten, dan zouden tussen de 100 en 125 Nederlandse Gardes aan de volkerenslag hebben deelgenomen.¹¹⁸

Toen het geheel ontredderde Franse leger op de linkeroever van de Rijn was aangekomen, was de eerste zorg van de keizer de verdediging van het Franse gebied te organiseren.¹¹⁹ Napoleon had zich echter altijd op de aanval geconcentreerd en dit was ten koste gegaan van de verdediging. Van de Zwitserse grens tot de Hollandse departementen beschikten drie maarschalken over bij elkaar 22.000 man. Deze verdediging bestond daarbij uit de ongeveer 5.000 Gardes d'Honneur die ongeïfend en sterk gedemoraliseerd waren.¹²⁰ Daarnaast had men te maken met vele gewonde en zieke soldaten. Het leger werd getroffen door een ziekte die de 'vlektyphus' werd genoemd. Tegenwoordig zouden we over een kwaadaardige griep spreken.¹²¹ Men schat het aantal ziek naar Metz vervoerde soldaten op 30.000. Deze werden zoveel mogelijk verder doorgezonden. Opname in een hospitaal leek echter in veel gevallen een doodvonnis.¹²²

Voor zover bekend zijn er geen Nederlandse Gardes d'Honneur in de strijd gesneuveld. De Gardes konden echter niet aan de griepepidemie ontkomen. Precieze gegevens ontbreken, maar uit bronnen is in ieder geval de dood van minstens zeventien Gardes door ziekte en uitputting af te leiden.¹²³ Niet iedereen die ziek werd overleed. Met de juiste zorg was het mogelijk de griep te boven te komen. Over het aantal Nederlandse Gardes d'Honneur dat de griep overwon zijn evenmin exacte gegevens bekend, zeker is dat minstens vier Gardes van de ziekte herstelden.¹²⁴

In november 1813 werd Nederland bevrijd. Dit had grote gevolgen voor de Nederlanders die op dat moment in dienst van Napoleon waren. Het grootste gedeelte van de Nederlandse Gardes bevond zich op dat moment in Metz. Deze Gardes werden tijdens een inspectie gearresteerd en belandden in Franse militaire gevangnissen.¹²⁵ De situatie in deze gevangnissen was verschrikkelijk. Ze werden met een groot aantal opgesloten in een kleine ruimte zonder enig meubilair. 's Nachts werden ze opgesloten in hokken, van waaruit "door

---

¹¹⁷ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 243.

¹¹⁸ Idem, 243.

¹¹⁹ Idem, 246.

¹²⁰ Idem, 246.

¹²¹ Idem, 248.

¹²² Idem, 250.

¹²³ Idem, 251-254.

¹²⁴ Idem, 255

¹²⁵ Idem, 257.

de afschuwelijkste onreinigheid, hen een pestlucht tegemoet kwam.”¹²⁶ Ongedierte tierde welig.¹²⁷ Na drie etmalen werden zij overgebracht naar de Caserne de la réserve départementale in Metz, waar de toestand beter was.

Niet alle Nederlandse Gardes d’Honneur bevonden zich op dat moment in Metz. Op 14 december werden ruim 70 Nederlandse Gardes in Neustadt ontwapend.¹²⁸ Uiteindelijk werden ook deze mannen naar Metz afgevoerd. De Zeeuwse en Brabantse Gardes bleven in eerste instantie in Versailles. Daar werden ze op acht december gevangen genomen. Omdat er in hun departement geen oproer zou zijn werden deze Gardes weer vrijgelaten. Op 16 december werden deze mannen echter opnieuw gevangen genomen.¹²⁹

Na kerstmis werden alle gevangen genomen Gardes d’Honneur overgebracht naar Bourges en Grenoble. Verreweg de meeste gevangen genomen Gardes kwamen in Bourges terecht. Volgens verschillende getuigenissen werden er in de stad ongeveer 250 geïnterneerd.¹³⁰

Niet alle Nederlandse Gardes werden gearresteerd en opgesloten. Verschillende Gardes waren er in geslaagd over te lopen. Daarnaast wisten sommige Gardes, die zich op de een of andere wijze achter het front waren blijven ophouden, uit Metz te ontsnappen. Diverse anderen vluchtten na hun vangenneming tijdens de reis naar Bourges en Grenoble. Ten slotte waren er ook nog Gardes, die uit deze plaatsen zelf wisten te ontsnappen. In principe was er weinig of geen verschil tussen de omstandigheden waaronder en de wijze waarop deze Nederlandse Gardes d’Honneur zich uit de voeten maakten. Ook is het niet altijd helemaal duidelijk, van waaruit en wanneer precies zij ontvluchtten.¹³¹

Het was voor de Gardes d’Honneur die gevangen waren genomen een kwestie van wachten. Na geruime tijd in spanning te hebben gezeten, kwam er op zaterdag 2 april 1814 een koerier in Bourges aan, die het nieuws meebracht, dat Parijs op 30 maart had gecapituleerd.¹³² Na enige dagen van onzekerheid kregen de Gardes op 13 april het nieuws dat zij naar huis konden terugkeren. Het stadhuis werd letterlijk bestormd door Gardes, die paspoorten aanvroegen. Na zich op de een of andere manier van reisgeld te hebben voorzien,

---

¹²⁶ Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 257.

¹²⁷ Idem, 258.

¹²⁸ Idem, 258.

¹²⁹ Idem, 258.

¹³⁰ Idem, 280.

¹³¹ Idem, 259.

¹³² Idem, 285.

verlieten de Nederlandse Gardes op 15,16 of 18 april Bourges.¹³³ Eindelijk konden ze terugkeren naar hun vaderland en familie.

Officieel werden de regimenten van de Garde d'Honneur door de Franse koning (Lodewijk XVIII) bij order van 24 juni 1814 ontbonden.¹³⁴ De Nederlanders die de dienst in de Garde d'Honneur hadden overleefd, waren toen al lang en breed weer thuis.

---

¹³³ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 286.

¹³⁴ *Idem*, 288.

5. Egodocumenten

In dit hoofdstuk ga ik kort in op de brief als bron voor historisch onderzoek. Het woord egodocument wordt gebruikt als een verzamelterm om onder andere autobiografieën, memoires en persoonlijke brieven mee aan te duiden. Het gaat hier kort gezegd om alle teksten waarin de auteur specifiek schrijft over eigen handelen en gevoelens.¹³⁵ De uitvinder van het woord egodocument is Jacques Presser. Hij definieerde egodocumenten als “die historische bronnen, waarin de gebruiker zich gesteld ziet tegenover een ‘ik’ of een enkele keer een ‘hij’ als schrijvend en beschrijvend subject voortdurend in de tekst aanwezig.”¹³⁶

Historici hebben de wortels van het autobiografische schrijven getraceerd tot ver in de Griekse oudheid.¹³⁷ Hesiodes (700 v. Chr) wordt gezien als de eerste auteur die over zichzelf schreef. Als voorbode van de moderne autobiografie wordt *De Confessiones* van kerkvader Augustines (354-430) gezien als een belangrijk werk.¹³⁸ Rousseaus *Confessions* uit de achttiende eeuw vormt, als het gaat om individualiteitsbesef en zelfonderzoek, een ander hoogtepunt in de geschiedenis van het autobiografische schrijven.¹³⁹

De belangstelling voor egodocumenten is de afgelopen tijd enorm gegroeid. Daarnaast zijn deze documenten steeds toegankelijker geworden. Er worden steeds meer bronnen geïnventariseerd.¹⁴⁰ Opvallend hierbij is, dat de hoeveelheid teksten gevonden in het decennium 1800-1810 dat even groot is als dat van de gehele zestiende eeuw.¹⁴¹ In het onderzoeksproject *Controlling time and shaping the self* wordt gezocht naar een nieuwe verklaring voor de enorme stijging van het aantal egodocumenten in de negentiende eeuw.¹⁴² Hier zijn verschillende redenen voor aan te wijzen. Zo hebben recentere teksten een grotere overlevingskans en nam het aantal mensen dat kon lezen en schrijven in deze periode toe.

---

¹³⁵ R. Dekker “Dat mijn lieven kinderen weten zouden...” Egodocumenten in Nederland van de zestiende tot de negentiende eeuw’, *Opossum* 3:8m (1993) 5.

¹³⁶ A. Baggerman, R. Dekker, “De gevaarlijkste van alle bronnen”, Egodocumenten nieuwe wegen en perspectieven’, in: A. Baggerman, R. Dekker (ed.), *Egodocumenten: nieuwe wegen en benaderingen* (Amsterdam 2004) 7-8.

¹³⁷ A. Baggerman, ‘Tijd en identiteit. De Opkomst van de autobiografie in de lange negentiende eeuw’, in: G. Westerhof (ed.) *Levensverhalen* (Houten 2007) 160.

¹³⁸ Baggerman, ‘tijd en identiteit’, 354-430.

¹³⁹ Idem, 160.

¹⁴⁰ Baggerman, ‘gevaarlijkste van alle bronnen’, 5.

¹⁴¹ R. Dekker, ‘Egodocuments in the Netherlands from the Sixteenth to the Nineteenth Century’, in Erin Griffey (ed.), *Envisioning Self and Status: Self-Representation in the Low Countries 1400-1700* (Hull 1999) 258.

¹⁴² <http://www.egodocument.net/controlling-time.html>

Daarnaast stimuleerden culturele veranderingen het schrijven van egodocumenten.¹⁴³ Een andere verklaring voor de opbloei van het ‘genre’ is een verandering in het tijdsbesef en het historisch bewustzijn in de jaren 1750-1850.¹⁴⁴ ‘Obsessieve neiging tot zelfreflectie’ resulteerde, aldus de historicus Peter Gay, in een enorme opgang van het genre van de autobiografie.¹⁴⁵

De huidige belangstelling voor egodocumenten is vooral toegenomen door de veranderende oriëntatie van historici.¹⁴⁶ Autobiografische teksten worden niet langer alleen gezien als bron om historische feiten te achterhalen. Het perspectief van de schrijver en zijn of haar beleving van het verleden is een belangrijk onderwerp van onderzoek geworden.¹⁴⁷ Hierbij is het belangrijk dat men onthoudt, dat de waarheid uit egodocumenten een zeer persoonlijke waarheid is. Deze kan stroken met wat er daadwerkelijk gaande was. Daarnaast is er onder invloed van het postmoderne denken een meer kritische houding ontstaan ten aanzien van teksten. Onderzoekers gaan ervan uit dat elke tekst op meerdere manieren kan worden geïnterpreteerd en er meer lagen in een tekst zijn te ontdekken.¹⁴⁸

In mijn thesis onderzoek ik een specifiek type egodocument: de brief. Een groot voordeel van brieven boven andere documenten is het vertrouwelijke karakter ervan.¹⁴⁹ Door deze vertrouwelijkheid kunnen brieven informatie bevatten die in andere bronnen niet terug te vinden zijn. Vooral in turbulente tijden kunnen zij de informatie geven die uit gewone bronnen niet naar voren komt.¹⁵⁰ Hoe vertrouwelijk een brief moest zijn verschilde. In sommige brieven werd uitdrukkelijk verzocht deze niet aan anderen te laten lezen. Soms vroeg de auteur zelfs aan de ontvanger om de brief na het lezen te verbranden. Andere brieven werden juist in familiekring voorgelezen.¹⁵¹

Bij het bestuderen van brieven is het belangrijk om te onthouden dat deze bronnen vooral informatie geven over hoe iets werd ervaren.¹⁵² De waarheid in brieven is daarmee in veel gevallen subjectief.¹⁵³ Waar men bij het bestuderen van brieven ook aandacht aan moet

---

¹⁴³ Dekker, ‘egodocuments’, 258.

¹⁴⁴ Baggerman, ‘tijd en identiteit’, 164.

¹⁴⁵ Idem, 161.

¹⁴⁶ Baggerman, ‘gevaarlijkste van alle bronnen’, 9.

¹⁴⁷ Idem, 10.

¹⁴⁸ Idem, 9.

¹⁴⁹ M. Mathijssen, ‘Laat de bronnen spreken: particuliere brieven als historische bron’, in: Pieter Stokvis (red.), *Geschiedenis van het privéleven. Bronnen en benaderingen* (Amsterdam 2007) 56.

¹⁵⁰ Mathijssen, ‘Laat de bronnen spreken’, 59.

¹⁵¹ Idem, 58.

¹⁵² Idem, 59.

¹⁵³ W. Ruberg, *Conventionele correspondentie, Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770-1850* (Nijmegen 2005) 14-15.

schikken, is de beperkte groep die brieven schrijft en de kleine groep die brieven bewaart.¹⁵⁴ In het verleden was het schrijven en vooral het bewaren van brieven alleen voorbehouden aan de elite. In het bijzonder wanneer het gaat om familiecorrespondenties, is het voorspelbaar dat alleen mensen die behoorden tot de hoge standen een familiearchief bijhielden.¹⁵⁵ Daarbij schreef deze groep simpelweg ook meer brieven. De geletterdheid onder de hogere standen was nu eenmaal veel groter dan onder de lagere standen.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Mathijssen, 'Laat de bronnen spreken', 62.

¹⁵⁵ Idem, 62.

¹⁵⁶ Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 12.

6. Brieven en briefetiquette

De elite en het schrijven van brieven aan het begin van de negentiende eeuw

Correspondentie was in de achttiende en negentiende eeuw een belangrijk communicatiemiddel.¹⁵⁷ Het schrijven van brieven was aan regels gebonden. Deze regels werden op verschillende manieren aangeleerd. Zo werd er veel adviesliteratuur geschreven, waarin de briefetiquette uitgebreid aan bod kwam. Daarnaast speelden de ouders en andere familieleden een belangrijke rol in het aanleren van het schrijven van een goede brief.

In de achttiende en vooral de negentiende eeuw werd veel adviesliteratuur gepubliceerd.¹⁵⁸ Naast opvoedkundige boeken behoren brieven- en etiquetteboeken tot de adviesliteratuur. Deze boeken waren niet nieuw, adviezen over het schrijven van brieven bestonden al sinds de Oudheid.¹⁵⁹ Omdat correspondentie een belangrijk deel uitmaakte van het sociale verkeer, kreeg zij veel aandacht in de adviesliteratuur. De grote diversiteit in en het hoge aantal verschenen adviesboeken, evenals de vele herdrukken, duiden in ieder geval op een grote vraag naar dit soort boeken.¹⁶⁰

De meeste achttiende en negentiende-eeuwse brievenboeken bestonden uit een theoretisch gedeelte met adviezen over de inhoud en stijl en een deel met voorbeeldbrieven.¹⁶¹ In deze literatuur werd over het algemeen altijd onderscheid gemaakt tussen handelsbrieven (kort en duidelijk), beleefdheidsbrieven (verheven stijl) en brieven aan vrienden of familie. Voor deze laatste soort brieven zijn vrijwel geen stilistische regels volgens de auteurs van brieven- en etiquetteboeken.¹⁶²

Aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw komt het begrip ‘natuurlijke stijl’ op. Werd het begrip tot in de achttiende eeuw vertaald met ‘passend’ bij het onderwerp, nu werd natuurlijkheid tevens gekoppeld aan het idee van ‘ongekunsteldheid’. Brieven moesten meer ongedwongen worden geschreven. Hierbij was echter nog geen sprake van een volledige afwezigheid van regels.¹⁶³ Het begrip ‘natuurlijk’ in de betekenis van

---

¹⁵⁷ Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 7.

¹⁵⁸ Idem, 22.

¹⁵⁹ Idem, 22.

¹⁶⁰ Idem, 22-23.

¹⁶¹ Idem, 25.

¹⁶² Idem, 26.

¹⁶³ Idem, 27.

‘individualistisch’ zou pas vanaf het midden van de negentiende eeuw in Nederland opkomen.¹⁶⁴

Een andere kwestie die in de brievenboeken aan de orde komt, is de vraag in hoeverre een brief daadwerkelijk privé is. In 1804 kwam het briefgeheim in de Nederlandse wet, in 1848 ook in de grondwet. In de meeste etiquette en brievenboeken werd uitgegaan van een afzender en een ontvanger. Het werd niet aangeraden om brieven door derden te laten schrijven en evenmin om anderen de gelegenheid te geven kennis te nemen van de inhoud van de brief.¹⁶⁵

Een onderwerp dat ook in de adviesliteratuur wordt aangekaart, is de mate waarin een brief over de afzender zelf mag gaan. Het werd niet als fatsoenlijk gezien teveel over jezelf te schrijven.¹⁶⁶ Daarnaast moest de correspondent van te voren goed bedenken waar de brief over zal gaan. Dit werd gezien als een essentiële eerste stap om een gestructureerde brief te kunnen schrijven.¹⁶⁷

Naast de inhoud en de stijl van de brief werd in de adviesliteratuur ook aandacht besteed aan het uiterlijk van een brief.¹⁶⁸ De auteurs maanden iedereen aan vooral netjes en leesbaar te schrijven en geen vlekken op de brief te maken. Men moest gebruik maken van goede, zwarte inkt, goed gesneden pennen en fijn, wit papier.¹⁶⁹ Voor het schrijven gebruikte men een ganzenveer.¹⁷⁰ Ganzenveren waren goedkope, maar vaak slechte, pennen. Dit kwam de schrijfvaardigheid niet altijd ten goede. Papier was over het algemeen duur. Dit betekende echter niet dat er zomaar op papier kon worden bespaard. Zo werd het als ongepast gezien om aan respectabele mensen een brief te sturen en hierbij een half vel papier te gebruiken.¹⁷¹ De grootte van het papier en de ruimte tussen de aanhef en de hoofdtekst was een indicatie van hoe belangrijk de ontvanger was. Hoe belangrijker de ontvanger, hoe groter het papier en hoe meer witruimte tussen de aanhef en de hoofdtekst.¹⁷²

Daarnaast bevatten de brievenboeken advies over drogen en sluiten van brieven. Couverts (enveloppen) werden pas rond het midden van de negentiende eeuw ter hand genomen. Voor die tijd moest de afzender zijn brief op een ingewikkelde manier

---

¹⁶⁴ Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 31.

¹⁶⁵ Idem, 36.

¹⁶⁶ Idem, 37.

¹⁶⁷ Idem, 38.

¹⁶⁸ Idem, 41.

¹⁶⁹ Idem, 41.

¹⁷⁰ Idem, 55.

¹⁷¹ Idem, 55.

¹⁷² Idem, 41-42.

ineenvouwen en sluiten met een zegel.¹⁷³ Met het maken van een zegel kon ook nog van alles mis gaan. De brief moest worden gesloten met een ouwel of met warme lak. Correspondenten waarschuwden elkaar om geen woorden te zetten op de plek waar de ouwel zou komen.¹⁷⁴ Voor het drogen van de zegel werd afgeraden werd om zand te gebruiken, dit veroorzaakte teveel rommel. Het uiterlijk van een brief werd kortom als erg belangrijk gezien. Dit kwam door de opvatting die in de brievenboeken naar voren komt, dat het uiterlijk van de brief een kijkje bood in het innerlijk van de schrijver.¹⁷⁵

De voorschriften uit de brievenboeken hoeven niet in alle gevallen te zijn opgevolgd. Uiteindelijk bepaalden de mensen zelf welke regels ze volgden en welke niet.¹⁷⁶ Sommige adviezen druisten regelrecht tegen de praktijk in en werden nooit volledig door de lezers overgenomen.¹⁷⁷ Het is moeilijk greep te krijgen op het precieze verband tussen norm en praktijk.¹⁷⁸ Zo werd er in brievenboeken van uitgegaan, dat er geen of weinig regels waren wanneer het correspondentie met familie betrof. Toch zijn er zoveel berispingen en complimenten over de stijl van brieven terug te vinden in de archieven, ook, of misschien wel juist, tussen familieleden en vrienden, dat wel degelijk groot belang lijkt te zijn gehecht aan de stijl van de brief, ook in familiale kring.¹⁷⁹ Een ander voorbeeld is de uitdrukkelijke oproep om van te voren goed na te denken over wat men wil gaan schrijven. In de praktijk vermelden correspondenten vaak het gebrek aan rust om goed na te denken over stijl en inhoud.¹⁸⁰ Veelgehoord commentaar op brieven, zowel van de schrijver zelf als van de ontvanger, is dat de brief ‘als los zand aan elkaar hangt.’¹⁸¹ Dit getuigt ook niet van zorgvuldig nadenken over de stijl en inhoud. Zoveel brieven bevatten verontschuldiging over het slechte schrift, dat dit min of meer clichématig is geworden. Verder klaagden afzenders dat er niet geantwoord werd op vragen uit eerdere brieven. Ook mopperden veel correspondenten dat ze altijd de eersten waren die de briefwisseling moesten beginnen. Bepaalde zinnen als: “de tijd dringt mij te eindigen”, “tijd en papier op”, “in haast vat ik de pen op”, werden als cliché gezien en in brievenboeken uitdrukkelijk verboden. Toch kwamen

---

¹⁷³ Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 57.

¹⁷⁴ Idem, 58.

¹⁷⁵ Idem, 42.

¹⁷⁶ Idem, 50.

¹⁷⁷ Idem, 50.

¹⁷⁸ Idem, 79.

¹⁷⁹ Idem, 79-80.

¹⁸⁰ Idem, 58.

¹⁸¹ Idem, 83.

deze zinnen in de praktijk veel voor. Dit voorschrift uit de adviesliteratuur werd door weinig correspondenten nageleefd.¹⁸²

Omdat de ontvanger de portokosten betaalde, voelde de afzender zich weleens verplicht een lange brief te schrijven.¹⁸³ Of men schreef juist een korte brief, om niet teveel tijd van de ontvanger in beslag te nemen of het gevaar te lopen de indruk te wekken dat ontvanger niets beters te doen had dan brieven lezen.

Bepaalde vaste onderdelen kwamen vaak terug in brieven. De eerste alinea kwam de staat van de correspondentie aan de orde. Zo werd er in deze alinea bedankt voor de ontvangen brieven, of verontschuldigde de correspondent zich voor het slecht bijhouden van de correspondentie. Vervolgens werd kort ingegaan op de laatst ontvangen brief, waarbij vaak werd aangegeven dat het erg aangenaam was deze te hebben ontvangen. Hierop volgde nieuws over de briefschrijver zelf, vooral familie en gezondheid waren hierbij belangrijke thema's. Hierna kwamen de plannen voor de komende tijd aan de orde. Aan het einde van de brief werden complimenten overgebracht aan de familie van de ontvanger en tot slot volgde de slotformule en ondertekening.¹⁸⁴

Het stereotiepe beeld van negentiende-eeuwse correspondenten is dat zij ellenlange brieven volstortten met details over hun ziekten.¹⁸⁵ Deze trend werd sterk veroordeeld in brievenboeken. Dit stereotype lijkt echter niet te kloppen. Correspondenten schrijven voornamelijk over ziekten van familieleden en huisgenoten die hen omringen, niet alleen over zichzelf.¹⁸⁶ Het behoorde tot de etiquette om alleen dan brieven te schrijven, wanneer de afzender in een goed humeur verkeerde. Een brief moest getuigen van optimisme en vrolijkheid, maar mocht ook weer niet overdreven zijn.¹⁸⁷

Het streven naar gematigdheid en het 'ware midden' stond ook voorop in andere genres in Nederland in de eerst helft van de negentiende eeuw.¹⁸⁸ Als iedere briefschrijver zich hier daadwerkelijk aan zou hebben gehouden, zouden we nooit passages over depressies of woede in brieven tegenkomen.¹⁸⁹ Ruberg kwam in haar onderzoek brieven tegen, waarin woede en depressie werd geuit en in de brieven van de drie Gardes d'Honneur die ik heb

---

¹⁸² Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 83.

¹⁸³ Idem, 84.

¹⁸⁴ Idem, 84.

¹⁸⁵ Idem, 86.

¹⁸⁶ Idem, 86.

¹⁸⁷ Idem, 93.

¹⁸⁸ Idem, 93.

¹⁸⁹ Idem, 91.

bestudeerd, werden ook negatieve gevoelens op papier gezet.¹⁹⁰ Ook hier lijkt sprake te zijn van een verschil tussen theorie en praktijk.

Wat betreft het privé houden van de correspondentie lijkt de raad vanuit de brievenboeken wel serieus te zijn genomen. Correspondenten verzochten elkaar vaak de inhoud van de brief ‘onder ons’ te houden en deze niet aan anderen te laten lezen.¹⁹¹ Brieven werden hier duidelijk als privé gedefinieerd. Om te voorkomen dat de correspondentie door anderen werd gelezen, deed de afzender soms zelfs het verzoek aan de ontvanger om de brief na het lezen te verbranden.¹⁹²

Al met al is er weinig expliciet bewijs dat deze brievenboeken door de elite ter hand werden genomen.¹⁹³ Regels rondom de correspondentie lijken meer in de familie sfeer te zijn aangeleerd en niet te zijn overgenomen uit boeken. De familie was dan ook een belangrijke socialiserende instantie. Veel van de voorschriften in de brievenboeken zijn in de praktijk van de briefwisseling aan te treffen, maar de praktijk kende ook haar eigen normen, die niet in de brievenboeken terug te vinden zijn. Dat neemt niet weg dat er overeenkomsten waren tussen de normen in de brievenboeken en de schrijfpraktijk, zoals het gebruik van grote witregels wanneer de brief aan een hooggeplaatste persoon gericht was en de regel dat de afzender eerst goed moest nadenken voordat hij de brief schreef. Tevens verschilt de inhoud van de brievenboeken op een paar punten van de correspondentiepraktijk. De auteurs van brievenboeken beweerden bijvoorbeeld dat er geen regels bestonden voor brieven tussen naaste familieleden en goede vrienden, maar in de praktijk waren het juist vooral naaste familieleden die kritiek leverden op elkaars brieven. Ook cliché uitspraken die in brievenboeken werden afgeraden treffen we veelvuldig aan in correspondentie.¹⁹⁴

Gezien de hoge oplagen en vele herdrukken van brievenboeken, moet het lezerspubliek van deze literatuur toch aanzienlijk zijn geweest. Wellicht bevonden de lezers zich onder de lagere klassen, die adviesliteratuur gebruikten om op de sociale ladder te stijgen.¹⁹⁵

Na de vorm en inhoud van brieven zal ik kort ingaan op het versturen van post. In 1799 werden alle posterijen in de Bataafse Republiek genationaliseerd.¹⁹⁶ Hoewel in 1794 boetes waren ingesteld op het verzenden van brieven buiten het postbedrijf om, gebeurde dat

---

¹⁹⁰ Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 91-92.

¹⁹¹ Idem, 98.

¹⁹² Idem, 98.

¹⁹³ Idem, 101.

¹⁹⁴ Idem, 101.

¹⁹⁵ Idem, 241.

¹⁹⁶ Idem, 60.

voortdurend. Om het illegaal versturen van post tegen te gaan, besloot de regering in 1807 tot het invoeren van een staatsmonopolie op het transport van brieven. Diezelfde wet zorgde voor een eenheid in regels en porten en voor meer postkantoren. De port op een brief werd berekend naar het gewicht van de brief en de afstand die hij moest afleggen. Een brief kon dus door de afzender worden gefrankeerd of bij het postkantoor worden afgerekend, maar meestal moest de geadresseerde bij ontvangst betalen.¹⁹⁷ De ontvanger van een brief kon overigens ook weigeren het port te betalen.¹⁹⁸ Dan bleef de afzender met de kosten zitten.

Over het algemeen werd de post vrij snel bezorgd. Brieven werden meestal de dag na verzending al bezorgd, vooral omdat diverse malen per dag de post meegegeven kon worden (het zogeheten ‘postuur’) en de post ook meerdere keren aan huis werd gebracht.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Ruberg, *Conventionele correspondentie*, 62.

¹⁹⁸ Idem, 63.

¹⁹⁹ Idem, 63.

7. Censuur

Hoe mededeelzaam correspondenten in hun brieven zijn, hangt van veel verschillende zaken af. In dit hoofdstuk staat een van de belemmeringen van openhartigheid in brieven centraal: censuur. Ik zal kort ingaan op censuur in Nederland in de Franse tijd en op de (al dan niet reële) angst voor onderschepping van de correspondentie tussen de Nederlandse Gardes d'Honneur en hun familie en vrienden.

Vanzelfsprekend zat de Franse regering er niet op te wachten dat in de veroverde gebieden negatief over de Fransen werd bericht of dat het herwinnen van onafhankelijkheid zou worden aangemoedigd. Er werd dan ook alles aan gedaan om dit te voorkomen. Zo werd er nauwlettend toezicht gehouden op sociëteiten, godsdienstige verenigingen, toneelgezelschappen en andere instanties waar grote groepen mensen bijeenkwamen.²⁰⁰ Daarnaast stonden boekhandelaren en uitgevers onder streng toezicht.²⁰¹

Toch hadden deze maatregelen niet altijd evenveel succes. Zo kwam er veel illegale informatie uit Engeland. Vanuit dit land werden regelmatig pogingen gedaan kranten illegaal Nederland binnen te smokkelen. De Engelsen hadden de gewoonte om 's nachts aan de kust pakken met couranten en andere papieren aan land te brengen, die nieuws bevatten over de nederlagen van de Fransen. Het verspreiden van voor de Fransen ongunstige berichten door de Engelsen werd door de autoriteiten zoveel mogelijk tegengegaan.²⁰² Iedere Engelse courant die ons land bereikte, moest onmiddellijk in beslag worden genomen. Correspondentie met Engeland werd zwaar gestraft met boete en gevangenisstraf. Ondanks deze strenge aanpak kon de binnenkomst van nieuws vanuit Engeland nooit geheel worden voorkomen. Vanaf 25 april 1812 kregen vissers per decreet de vrijheid om voor korte tijd zelfstandig uit te varen, waardoor er meer nieuwsberichten ons land bereikten.²⁰³ Daarbij werd het nieuws zelf in deze periode voor de Fransen steeds ongunstiger.²⁰⁴ Het bestaande beeld onder de bevolking dat Napoleon onoverwinnelijk was, leek steeds meer te verdwijnen.

Een ander probleem voor de Franse regering vormde duplicatie en verspreiding van pamfletten en andere oproerige geschriften.²⁰⁵ Tijdens de eerste jaren van de Franse

---

²⁰⁰ F.C. Koch, 'Rotterdam in den Franschen tijd', in: *Rotterdams Jaarboekje* 1 (1923) 11.

²⁰¹ Koch, 'Rotterdam Franschen tijd', 20.

²⁰² Idem, 12.

²⁰³ A. Beaujon, *Overzicht der geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisserij* (BiblioLife 2008) 227.

²⁰⁴ Koch, 'Rotterdam Franschen tijd', 12.

²⁰⁵ Idem, 28.

heerschappij kwam het aanplakken van pamfletten met anti-Franse teksten al tamelijk veel voor, maar in de loop van het jaar 1812 nam het aantal pamfletten enorm toe. De politie of douane slaagde er meestal in de papieren af te scheuren, voordat iemand anders ze had kunnen lezen.²⁰⁶

Als gevolg van Napoleons terugtocht uit Rusland en de enorme verliezen die hij daar had geleden, begon 1813 voor de Fransen zeer ongunstig.²⁰⁷ In de grote steden circuleerden allerlei spotprenten en geschriften waar Napoleon en zijn daden op zijn lelijkst werden afgeschilderd.²⁰⁸ Dit had tot gevolg dat in deze periode de waakzaamheid van de censuur werd opgevoerd.²⁰⁹ Het aantal ongunstige berichten begon in de loop van 1813 echter zo sterk toe te nemen, dat er geen houden meer aan was. Zelfs het oppakken van verspreiders van negatieve berichten hielp niet meer. Wanneer iemand werd opgepakt voor het verspreiden van kwalijke berichten over de Fransen namen anderen zijn of haar plaats in.²¹⁰

Naast de bovengenoemde censuur was het ook mogelijk om brieven te onderscheppen en op die manier censuur uit te oefenen. Uit de brieven van de Gardes d' Honneur aan hun familie blijkt dat de Gardes bang waren voor onderschepping van hun post. De familie werd bijvoorbeeld gevraagd brieven niet rechtstreeks te adresseren.²¹¹ Voor zover na te gaan, is in de bewaarde brieven zelf niets van censuur te merken. De genummerde brievenreeksen zijn compleet en er is ook geen sprake van gecensureerde stukken door middel van het onleesbaar maken van bepaalde gedeeltes tekst.²¹² Omdat de brieven vaak dichtgemaakt waren door middel van het een zegel, zou het eventuele openmaken zeker zijn opgevallen. Hier wordt nergens melding van gemaakt. Toch zat de angst voor censuur er bij sommige Gardes d' Honneur goed in. Zo waarschuwde de Rotterdamse Garde d' Honneur Jacob van Zwijndregt in zijn correspondentie regelmatig voor censuur en antwoordde op de vraag van zijn ouders of hij niet zijn juiste toestand melden wil, dat hij alles vertelt wat hij schrijven kan, maar dat er alles zomaar uitflappen nadelig voor hem zou kunnen zijn.²¹³

Daarbij was de postdienst zeer regelmatig. Driemaal per week vertrok de post uit Metz naar ons land. De brieven hadden acht tot negen dagen nodig om op de plaats van bestemming

---

²⁰⁶ Koch, 'Rotterdam Franschen tijd', 28.

²⁰⁷ Vles, *Twee weken*, 32.

²⁰⁸ Idem, 32.

²⁰⁹ Koch, 'Rotterdam Franschen tijd', 24.

²¹⁰ Idem, 25.

²¹¹ Lichtenauer, *Garde d' Honneur*, 177.

²¹² Idem, 177.

²¹³ Gemeentearchief Rotterdam, Familie Van Zwijndregt toegangsnummer 44, nummer 46, brief 7 november 1813.

te arriveren.²¹⁴ Onderschepping zou zeker invloed hebben gehad op het tijdstip van arriveren van de post. Hier wordt echter nergens melding van gemaakt.

Uit angst voor onderschepping maakten verschillende Gardes gebruik van geheimschrift.²¹⁵ Daarnaast werden er nog op andere manieren boodschappen overgebracht zonder eventuele censuur te hoeven vrezen. Hierbij werden de mededelingen die men wilde doen in omgekeerde zin en overdreven geformuleerd, waarbij de betreffende woorden worden onderstreept.²¹⁶ Deze laatste tactiek is terug te vinden in de correspondentie van Van Zwijndregt. Zo schrijft hij op drie september over het zich onder dwang melden in de kazerne te Metz: (Aan deze dwang) *“Kan ik mij niet onderwerpen, daar mijne zoo zeer ziekelijke toestand mij den dienst onmogelijk maakt.”*²¹⁷ Of hij daadwerkelijk ziek was, valt te betwijfelen.

Niet iedereen schuwde de censuur. Zo werd er openlijk geschreven over de plunderingen in Woerden. De bevolking van Woerden had zich achter de Prins van Oranje geschaard, voordat de Fransen zich uit de stad hadden teruggetrokken. Dit had een plunder – en moordpartij door Franse militairen tot gevolg waarbij 28 burgers om het leven kwamen.²¹⁸ Ook over het doortrekken van de Kozakken werd door sommigen open en bloot geschreven.²¹⁹ Naarmate de opstand zich uitbreidde lijkten de Gardes wat voorzichtiger te zijn geworden en werden de opmerkingen algemener gehouden.²²⁰

Of er daadwerkelijk sprake was van censuur of alleen van angst, de censuur had invloed op de correspondentie. Niet alles werd zomaar opgeschreven. Dit is vooral merkbaar wanneer de minder alledaagse zaken aan de orde kwamen. Het is belangrijk dit in het oog te houden bij het bestuderen van de brieven.

---

²¹⁴ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 177.

²¹⁵ Idem, 179.

²¹⁶ Idem 179.

²¹⁷ 44, nummer 46, brief 3 september.

²¹⁸ http://www.rhcijnstreek.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26

²¹⁹ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 178.

²²⁰ Idem, 178.

8. Brieven van drie Rotterdammers in dienst van Napoleons Garde d'Honneur

In dit hoofdstuk behandel ik de brieven die drie Rotterdamse Gardes, P.C. de Bie, P. van Vollenhoven en J. van Zwijndregt naar Nederland stuurden. Het grootste gedeelte van deze brieven is gericht aan hun ouders, de overige stuurden ze aan vrienden en andere familieleden. Deze brieven bevinden zich in het Gemeentearchief Rotterdam. Naast brieven die de Gardes naar huis stuurden bevatten de verschillende archieven ook andere brieven en documenten, waaronder oproepen voor toetreding tot de Garde d'Honneur en enkele brieven die de Gardes van thuis ontvingen. Deze heb ik in mijn onderzoek buiten beschouwing gelaten. In totaal heb ik 51 brieven onderzocht. Van Paulus Cornelis de Bie heb ik zeven brieven bestudeerd. Van Pieter van Vollenhoven zijn negen brieven in het archief te vinden en van Jacob van Zwijndregt zijn zelfs 35 brieven bewaard gebleven.

In dit hoofdstuk zal ik deze drie auteurs afzonderlijk behandelen. Hierbij ga ik zowel in op de inhoud van de brief als op de vorm en stijl. Uiteindelijk zal ik antwoord proberen te geven op de vraag: *Wat deelden deze mannen in hun brieven mee over hun gevoelens tijdens hun dienst in het Garde d'Honneur?*

Aan iedere Garde is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd. In deze hoofdstukken zal ik ingaan op de rol die etiquette speelt in de vormgeving en de inhoud van de brieven. Daarnaast kan de angst voor censuur de inhoud van de brieven hebben beïnvloed. Ik wil hierbij vooral aandacht geven aan de gevoelens van deze mannen. Verlangden ze erg naar huis? Hoe dachten ze over andere Gardes? Hoe werd er tegen Frankrijk en Fransen aangekeken? Viel het eventuele gebrek aan comfort hen zwaar? Uiteindelijk hoop ik een beeld te kunnen schetsen van de manier waarop deze drie jongemannen omgaan met hun dienst in de Garde d'Honneur en in hoeverre de familie hiervan op de hoogte wordt gehouden.

8.1 P.C. de Bie

Paulus Cornelis de Bie werd geboren in 1795. In 1813 was hij dus 17 of 18 jaar oud.²²¹ Het inkomen van zijn vader, een Rotterdamse koopman, werd door de prefect op 20.000 francs geschat.²²² Dit maakte hem een uitstekende kandidaat voor toetreding tot de Garde d'Honneur. Op 2 juni 1813 vertrok De Bie uit Rotterdam. Na een lange reis via Brussel, Namen en Arlon arriveerde hij op 23 juni in Metz.²²³

P.C. de Bie schreef in deze periode zes brieven naar thuis. Drie brieven schrijft hij in juni, twee in juli en één in augustus. Over het algemeen zijn deze brieven vrij lastig te lezen. Het handschrift van De Bie is niet regelmatig en soms zelfs rommelig. In veel van de brieven is er een groot verschil tussen stukken waarin teveel inkt is gebruikt en stukken waar de inkt te licht is. De Bie geeft regelmatig aan geen of weinig tijd tot schrijven te hebben. Dit heeft waarschijnlijk invloed gehad op zijn handschrift. Hoewel volgens het onderzoek van Ruberg mensen nooit melding maakten van de plaats waar ze schreven, deed De Bie dit wel in zijn brief van 5 juni. Hij schreef dat hij in het koffiehuis zat te schrijven. Als excuus voor het slechte schrift schreef hij dat: “De pennen zeer slegt zijn zoo als gij wel zult merken.”²²⁴ De brief aan zijn vader van 16 juni 1813 is zo licht geschreven of verbleekt, dat het lezen hiervan bijna onmogelijk is.

De Bie schreef zijn brieven volgens een vaste opbouw. Hij begon drie brieven met de aanhef ‘waarde ouders’ twee met ‘waarde vader’ een met ‘lieve ouders’. In de eerste alinea bedankte hij zijn ouders voor de door hen gestuurde brieven, informeerde hij naar de gezondheid van zijn familie en vertelde hij iets over zijn eigen gezondheid. Hierna volgde nieuws over zijn verblijf, reizen, inspecties en alles wat hij meemaakte.

De eerste brief van Paulus de Bie, die in het Rotterdamse archief bewaard is gebleven, stuurde hij op 5 juni vanuit Breda. Hij schreef op reis goed gelogeed te zijn geweest en vriendelijke mensen te hebben ontmoet. Ook berichtte hij over het bijwonen van een executie van twee mensen die een kameraad hadden vermoord: “Zij [de ter dood veroordeelden] waren beiden tamelijk wel gemoed en de executie ging zeer schielijk in zijn werk.”²²⁵ Verder ging

---

²²¹ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 307.

²²² *Idem*, 218.

²²³ *Idem*, 112.

²²⁴ Gemeentearchief Rotterdam, Handschriftenverzameling (Rotterdam) toegangsnummer 33.01, nummer 336a, brief 5 juni.

²²⁵ 33.01, nummer 336a, brief 5 juni.

het hem goed, wel vond hij het verzorgen van zijn paard zeer moeilijk.²²⁶ Lang bleef De Bie niet in Breda. Hij schreef hierover: “Morgen ochtend nog marcheeren wij op hoogstraten daar wij s nagts blijven zullen en dan over antwerpen, mechelen en Brussel de reis vervolgen”²²⁷

Op 29 juni schreef hij een brief aan thuis waarin hij aankondigde dat hij op 3 juli uit Metz zou vertrekken. De Bie werd ingedeeld bij een van de eerste twee compagnieën van het tweede regiment en zijn compagnie zou zich bij het hoofdleger gaan aansluiten. Hierbij maakte hij zich vooral zorgen over de vraag of hij genoeg geld had voor de reis, die waarschijnlijk naar Dresden zou gaan. Hierover schreef hij op 29 juni: “Het spijt mij wel ik geen credietbrief op Metz heb terwijl mijn geld niet toereikende zal zijn om dezès reis te volbrengen door gestreept of maar momenteel niet hoelang men daar blijven zal en het is moeilijk aldaar geld te krijgen.”²²⁸

De Bie berichtte regelmatig dat hij blij was brieven en nieuws van thuis te ontvangen. Op 13 juli schreef hij hierover: “Gij zult regt begrijpen hoe welkom mij uwen brief was.”²²⁹

Op reis heeft hij weinig gelegenheid om brieven te schrijven. Op 13 juli was hij net aangekomen in Mainz en meldde hij de volgende morgen of overmorgen verder te reizen naar Frankfurt. Daarbij had hij ook nog wacht moeten houden. Dit alles droeg bij aan het feit dat hij weinig tijd had om te schrijven. Wel gaf hij aan dat hij in Frankfurt enige weken zou blijven.²³⁰

Toch wachtte De Bie niet tot de aankomst in Frankfurt om zijn ouders op de hoogte te houden. Op 27 juli waagde hij weer een poging. Deze brief was wederom slecht leesbaar. De Bie gaf aan enorm moet te zijn: “De oogèn vallen mij bijne toe van vermoeidheid”²³¹ Ook op deze plaats bleef hij niet lang, dus tijd voor het schrijven van een lange brief was er wederom niet. De volgende ochtend zou hij met zijn compagnie alweer verder trekken. Wel beloofde hij in Gotha meer tijd te zullen nemen voor het beantwoorden van brieven. Zo schreef hij: “Te Gotha zal ik sonder fout de brief van Jan beantwoorden.”²³² Daarbij verzocht hij zijn ouders de brieven te adresseren aan: “P.C. de Bie, gardes d'honneur au 2e regiment, 2e compagnie a Gotha.” Op deze manier zou post hem altijd kunnen bereiken, waar de compagnie ook heen

---

²²⁶ 33.01, nummer 336a, brief 5 juni.

²²⁷ 33.01, nummer 336a, brief 5 juni.

²²⁸ 33.01, nummer 336a, brief 29 juni.

²²⁹ 33.01, nummer 336a, brief 13 juli.

²³⁰ 33.01, nummer 336a, brief 13 juli.

²³¹ 33.01, nummer 336a, brief 27 juli.

²³² 33.01, nummer 336a, brief 27 juli.

zou trekken.²³³ En in een volgende brief schreef Paulus: “Zet op mijne brieven slechts en route pour la grande armée dan worden dezelve ons waar wij ook gaan altijd na gezonden.”²³⁴

In Gotha aangekomen, heeft De Bie wederom weinig tijd om met zijn familie te corresponderen. Op 20 augustus schreef hij een volgende brief, waarin hij aangaf de brief van 17 juli in Gotha te hebben ontvangen. “Van zoo ver ik te weten kan komen is onze bestemming naar Leipzig en uit deze plaats hoop ik uwe brief nader te beantwoorden.”²³⁵

Maar in Leipzig heeft De Bie weer weinig tijd om te corresponderen. Op weg naar Leipzig waren de geruchten, die de ronde deden alles behalve geruststellend. P. de Bie tekende hierover op: “De tijdinge die zich hier verspreiden zijn niet zeer vredelievend. Hoe dit ook zij ik hoop er altijd maar het beste van.”²³⁶

Dit is de laatste brief van De Bie die uit zijn tijd bij de Garde d’Honneur bewaard is gebleven. Hij maakte deel uit van Napoleons leger in de slag bij Leipzig. Op 7 september werd hij aangewezen om onderdeel uit te maken van het Piquet Gardes d’Honneur, dat de keizer persoonlijk begeleidde. Hierdoor heeft hij de laatste dramatische uren in Leipzig in de onmiddellijke omgeving van Napoleon meegemaakt.²³⁷ Dit moet een dramatische ervaring zijn geweest. De slag werd door Napoleon verloren en wat er nog over is van zijn leger trok zich terug.

Paulus Cornelis de Bie sliep de nacht na het verlaten van het slagveld ergens in de stad.²³⁸ Hij was van plan in de stad onder te duiken, zich in burgerkleding te steken en te proberen achter de geallieerde linies te komen. Helaas beschikte De Bie niet meer over het geld dat nodig was om dit plan uit te voeren. Uiteindelijk vroeg hij de Franse stadscommandant Bertrand om raad. Hij adviseerde De Bie om samen met Napoleon te vertrekken.²³⁹ Paulus volgde deze raad op. Dit had tot gevolg dat De Bie aanwezig was bij de slag bij Hanau op 30 oktober. Ook deze slag werd door Napoleon verloren.²⁴⁰

Paulus Cornelis overleefde ook deze slag en hij kwam uiteindelijk weer in Metz terecht. Na de opstand in Nederland en het vertrek van de Fransen wordt De Bie hier gevangengenomen. De gevangen genomen Gardes worden aanvankelijk weggevoerd met bestemming Grenoble.

---

²³³ 33.01, nummer 336a, brief 27 juli.

²³⁴ 33.01, nummer 336a, brief 20 augustus.

²³⁵ 33.01, nummer 336a, brief 20 augustus.

²³⁶ 33.01, nummer 336a, brief 20 augustus.

²³⁷ Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 221.

²³⁸ *Idem*, 229.

²³⁹ *Idem*, 229.

²⁴⁰ *Idem*, 234.

Op 18 januari 1814 werd De Bie in Beaune ingekwartierd bij de anti-bonapartistische boekdrukker Bernard Defay. Hij liet De Bie bij zich onderduiken.²⁴¹ Zo was De Bie in staat uit Franse handen te ontsnappen. Zijn plan was om te wachten tot de Oostenrijkers kwamen. Omdat de geallieerde troepen niet zo vlug komen als hij had gehoopt, besloot hij op 20 januari deze bevrijders tegemoet te trekken.²⁴² Uiteindelijk ontving hij in Dijon de benodigde passen en kon hij naar huis reizen.²⁴³

Paulus Cornelis de Bie werd uiteindelijk wijnkoper in zijn geboortestad Rotterdam. Hij overleed in 1834.²⁴⁴

Opvallend is dat De Bie niet lang in Metz is gebleven. Dit kan zeker van invloed zijn geweest op het aantal brieven dat hij schreef, maar ook op de kwaliteit van de brieven. Dit reizende bestaan heeft ook invloed gehad op de inhoud van zijn brieven. De Bie gaf vaak aan dat hij weinig tijd had om te schrijven. Hierdoor leek er geen ruimte om veel van gedachten te wisselen met zijn familie. De Bie maakt geen melding van angst voor censuur, maar in zijn brieven zijn ook geen negatieve opmerkingen over de Fransen of de Garde te vinden. De brieven lijken het karakter te hebben van een kort nieuwsoverzicht. De brieven van thuis lijkt hij zeer te waarderen. Hier maakt hij regelmatig melding van. Daarnaast schrijft hij twee keer hoe brieven aan hem het best kunnen worden geadresseerd.

---

²⁴¹ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 263.

²⁴² Idem, 263.

²⁴³ Idem, 264.

²⁴⁴ Idem, 307.

8.2 P. van Vollenhoven

De familie van Vollenhoven was een van de voornamelijkste families in Rotterdam. De vader van Pieter van Vollenhoven was plaatsvervangend wethouder geweest, president, van de weeskamer en hoofdingeland van Schieland, een man van betekenis.²⁴⁵ In 1811 echter, toen het stadsbestuur geheel naar Frans voorbeeld werd ingericht, was de heer van Vollenhoven uit het stadsbestuur verdwenen.²⁴⁶ Het gezin Van Vollenhoven bestond naast de ouders uit vijf kinderen, één dochter en vier zoons. De jongste zoon Pieter, geboren te Rotterdam op 28 October 1789, was in het voorjaar van 1813 drieëntwintig jaar oud. Pieter was degene, die door de burgemeester aangewezen werd om toe te treden tot de Garde d'Honneur.²⁴⁷

Van Vollenhoven was niet van plan om zonder slag of stoot toe te treden tot deze Garde. Hij bleef lang protesteren tegen zijn oproep. Hij stuurde brieven naar alle personen die maar enigszins invloed zouden kunnen uitoefenen en weigerde zich in Den Haag te presenteren. Ook aan verschillende dreigbrieven, om zich bij de prefect te melden, gaf Pieter geen gehoor.²⁴⁸

Uiteindelijk had de prefect er genoeg van. Van Vollenhoven werd op 6 juni gearresteerd, openlijk uit zijn ouderlijk huis gehaald en door een gendarme per rijtuig naar de Prefectuur in Den Haag vervoerd.²⁴⁹ Deze maatregel had effect. Van Vollenhoven staakte zijn protest en op 16 juni vertrok de eerste lichte Garde d'Honneur, onder wie Van Vollenhoven, naar Metz. Het was de tweede maal dat Pieter zijn vaderstad verliet. In 1807, waarschijnlijk ter voltooiing van zijn opvoeding, had hij enige tijd in Amsterdam doorgebracht.²⁵⁰ Na een lange en vermoeiende reis komt Van Vollenhoven uiteindelijk op zes juli aan in Metz.²⁵¹

Van de brieven die Pieter van Vollenhoven tijdens zijn dienst in de Garde d'Honneur naar huis schreef, zijn er negen bewaart gebleven. Hiervan schreef hij vier brieven in augustus, een in september, een in oktober en drie in november. Pieter schreef over het algemeen in een regelmatig handschrift, dat redelijk tot goed leesbaar is. Een enkele keer zijn

---

²⁴⁵ Wiersum, 'Van Vollenhoven', 31, 32.

²⁴⁶ Idem, 32.

²⁴⁷ Idem, 32.

²⁴⁸ Idem, 39.

²⁴⁹ Idem, 39.

²⁵⁰ Idem, 44.

²⁵¹ Idem, 45.

er woorden doorgestreept, of is hij een paar woorden vergeten die hij er later tussen of naast heeft geschreven.

Het papier van de eerste drie brieven lijkt van mindere kwaliteit te zijn dan dat van de andere brieven. Hier drukt de inkt dan ook een beetje door vanaf de achterzijde van het papier. Mooi wit papier is het zeker niet, maar de brieven zijn dan ook al 197 jaar oud. In twee brieven, die van 20 augustus en 15 september, is een klein gedeelte van de tekst onleesbaar geworden door het verwijderen van de zegel. De waarschuwing om geen tekst achter de zegel te schrijven, heeft Van Vollenhoven in deze gevallen niet opgevolgd. In de brief van 15 september geeft hij aan dat hij deze in haast schrijft, het is niet ondenkbaar dat hij geen tijd had om goed over het plaatsen van de zegel na te denken.

Van Vollenhoven hield zich over het algemeen aan de standaard voorschriften waaraan negentiende-eeuwse brieven moesten voldoen. Hij begon acht van de negen brieven met ‘waarde ouders’ en een met ‘waardste ouders’. Daarna bedankte hij zijn ouders voor de door hem ontvangen brief, informeerde naar hun gezondheid en vertelde wat over zijn eigen gezondheid. Daarop volgde nieuws over hem en de situatie waarin hij zich bevond. Dit nieuws is het meest uitgebreide gedeelte van de brief. Hierin vindt je controleerbare informatie, zoals waar zijn compagnie naar op weg was. Daarnaast deelde Van Vollenhoven in dit gedeelte van de brief zijn mening over bepaalde dingen die hij zag of meemaakte, zoals slecht gezelschap en slechte logies: “alsoo de burgers totniets anders dan logement gehouden zijn, en derhalve tenzij het fatsoenlijke lieden zijn (en mij is het nog nooit gebeurd bij dezoodanigen kwartier te krijgen) hunne militairen niet aan hunnen tafel noodigen.”²⁵²

Vanaf 6 juli schreef Pieter van Vollenhoven zijn brieven vanuit Metz. Zijn leven leek in deze periode vrij regelmatig te verlopen. In menig brief gaf hij aan dat er weinig nieuws te melden was. Hij schreef hierover op 20 augustus: “Mijne levenswijze blijf tal dezelfde: de eene dag gaat al juist om als de andere: bezigheid genoeg, vrij stevige discipline maar overigens onder mijne lotgenoten goed gezelschap om in de enige ogenblikken eenige verademing te bezorgen en Hollanders genoeg, om het vaderland niet te veel te doen regretteren.”²⁵³ Er leek op dat moment nog geen reden om te denken, dat hij snel uit Metz zou moeten vertrekken. In deze stad was het vooralsnog redelijk uit te houden.

---

²⁵² Gemeentearchief Rotterdam, Handschriftenverzameling (Rotterdam) toegangsnummer 33.01, nummer 1151, brief 19 november 1813.

²⁵³ 33.01, nummer 1151, brief 20 augustus.

Afwisseling was er niet bijster veel. Het bezoek van Keizerin Marie Louise, die op haar doorreis één nacht in Metz overbleef, zorgde voor enige afleiding. De Gardes d'Honneur waaronder Van Vollenhoven werden opgetrommeld om Hare Majesteit te begroeten. Na een vermoeiende dag werden de Gardes midden in den nacht weer opgetrommeld om vroeg in de ochtend gereed te zijn om de Keizerin uitgeleide te doen. Toen dit uiteindelijk achter de rug was, ontsnapte aan Van Vollenhoven de begrijpelijke verzuchting: „Mogten alle hooge personaadjens vooreerst zoo min mogelijk hunnen weg over Metz nemen!”²⁵⁴

Hoewel Van Vollenhoven berichtte dat zijn levenswijze steeds hetzelfde is, verschilde deze sterk van wat hij thuis in Rotterdam gewend was. Vooral het verzorgen van zijn paard beschouwde hij als ongepast werk voor iemand van zijn stand. Al op 20 augustus schreef Van Vollenhoven, dat hij iemand heeft ingehuurd om dat ‘voor mij ongewone werk’ te doen.²⁵⁵

Pieter bleef intussen proberen ontslag uit de dienst te krijgen. Dit was echter niet gemakkelijk. Op 8 augustus schreef hij dat die ‘reformes’ uit Parijs moesten komen en dat het voor hem erg moeilijk was om een Fransman van betekenis te spreken te krijgen.²⁵⁶

Op 12 augustus schreef van Vollenhoven wederom een brief. Hierin vertelde hij dat zijn uitrusting van hem gestolen is en dat hij daardoor niet in volle uitrusting op de inspectie arriveerde: “met dat gevolg dat den generaal mij uit het gelid deed gaan en voor eene maand naar het cachot verwees.”²⁵⁷ Uiteindelijk zou deze straf worden verminderd en moest Van Vollenhoven alleen zijn verloren uitrusting vervangen. Deze vervelende situatie had voor Van Vollenhoven een uiterst gunstig gevolg. Hij was niet langer in staat met zijn compagnie, de vijfde, uit Metz te vertrekken. In plaats daarvan werd hij ingedeeld bij de tiende compagnie. Naast het geluk langer in Metz te mogen blijven, kwam hij in deze compagnie ook vele van zijn vroegere reisgenoten tegen.²⁵⁸

Een opvallende opmerking over een onplezierig evenement betreft het vieren van feest ter ere van de keizer. Hij schreef hierover op 20 augustus: “Zelden heb ik onplaisieriger feest gevierd dan gepasseerde zondag ten eere van zk [Zijne Keizerlijke].”²⁵⁹ Van Vollenhoven had van twee tot over zes uur in de kerk moeten staan, wat enorm tegenviel, omdat hij op een middag vrij had gerekend. Van de overige festiviteiten was Pieter evenmin onder de indruk.²⁶⁰

---

²⁵⁴ Wiersum, ‘Van Vollenhoven’, 52.

²⁵⁵ 33.01, nummer 1151, brief 20 augustus.

²⁵⁶ 33.01, nummer 1151, brief 8 augustus.

²⁵⁷ 33.01, nummer 1151, brief 12 augustus.

²⁵⁸ 33.01, nummer 1151, brief 12 augustus.

²⁵⁹ 33.01, nummer 1151, brief 20 augustus.

²⁶⁰ 33.01, nummer 1151, brief 20 augustus.

Verder leek Van Vollenhoven het beste van de situatie te maken en in goed humeur te blijven. Zo schreef hij op 15 september: “Niettegenstaande fatigues en de ongemakken en armoede op reis geleden ben ik volmaakt gezond en zoo welgemoed als in mijne tegenwoordige positie mogelijk is.”

Ook aan een slechte slaapplek was hij inmiddels gewend. Over slapen op niets anders dan een hoop stro schreef hij: “Trouwens het laatste ben ik reeds gewoon en ik slaap er zoo goed als in het zachtste bed.”²⁶¹ Zijn tegenzin tegen de dienst uitte hij over het algemeen niet op papier. Wel maakte hij hier een enkele keer een meer indirecte opmerking over, zoals: “Voor het tegenwoordige is de Italiaan mijn slaapkameraad, een fatsoenlijke jongen, die doch ook geheel tegen zijn zin en par force bij de compagnie bevindt.”²⁶² Deze Italiaan was ook alles behalve Fransgezind. Met deze man kon Van Vollenhoven waarschijnlijk wel kritiek hebben op hun situatie, maar dit vind ik niet terug in de brieven. Over de politiek deelde hij in zijn brieven weinig mede. Hij schreef hierover: “Van de politieke omstandigheden hooren wij niets ter wereld.”²⁶³

Van Vollenhoven lijkt vanuit thuis ook regelmatig brieven met nieuws te hebben ontvangen. Zo wenste hij de familie op 15 september veel geluk met de vermeerdering van de familie.

Uiteindelijk vertrok ook zijn compagnie richting het slagveld. Het paard van Van Vollenhoven raakte echter tijdens de tocht steeds ernstiger geblesseerd. Door het drukken van het zadel was het dier ernstig gewond geraakt. Op dat moment bevond de compagnie van Van Vollenhoven zich in de buurt van Erfurt. Terwijl zijn compagnie verder trok op weg naar Leipzig, kon Van Vollenhoven met een detachement gedemonteerd terugtrekken. Op acht oktober trokken in totaal zo'n 20 man zich terug met bestemming het depot te Hanau.²⁶⁴ Van Vollenhoven was zeker niet rauwig om het feit dat hij zijn compagnie heeft moeten verlaten: “Het is zeker dat ik alle redenen heb om blijde te zijn dat ik te Erfurt de compagnie verlaten heb.”²⁶⁵ Daadwerkelijk vechten voor Napoleon heeft hij, in ieder geval voorlopig, kunnen vermijden.

De discipline in het leger noemde Pieter streng, maar in tegenstelling tot wat je misschien zou verwachten, vond Van Vollenhoven dit een goede zaak. Hij schreef hierover: “Aangezien er in het depot, waarvan ik een gedeelte uitmaak, eene vreesselijke verwarring

---

²⁶¹ 33.01, nummer 1151, brief 15 september.

²⁶² 33.01, nummer 1151, brief 15 september.

²⁶³ 33.01, nummer 1151, brief 15 september.

²⁶⁴ Wiersum, ‘Van Vollenhoven’, 61.

²⁶⁵ 33.01, nummer 1151, brief 9 november.

slechte orde en tucht eene kwade geesten niet te spreken van armoede en gebrek plaats hadden.”²⁶⁶ Deze discipline had wel tot gevolg dat hij niet veel tijd had om zijn correspondentie bij te houden. De Gardes werden voortdurend bezig gehouden. Hij berichtte hierover: “dat wijde gansche dag bezig worden gehouden, zodat ik genoodzaakt ben verdere details uit te stellen tot een volgende postage.”²⁶⁷

Van Vollenhoven leek zich vooral gelukkig te prijzen met het feit dat hij nog geen strijd had gezien. Wel maakte hij verschillende keren melding van angst voor aanvallende kozakken, “Zoo staan wij in duizend angsten van ieder ogenblik, maar dit blijkt loos alarm te zijn.”²⁶⁸ Van Vollenhoven bevond zich op dat moment in Trier. Met veel genoegen zag hij, dat er preparaties werden gemaakt om het depot daar te houden. Wel kwamen er steeds meer negatieve berichten binnen. Zo schreef hij: “Na de berigten van hier dagelijks nog aankomende gardes is het ijsselijk om te horen, wat in deze ellende campagne sommige van de gardes d'honneur reeds geleden hebben. Vooral in de laatste dagen: Zoo men zegt zijn zelfs velen niet terecht gekomen en vermist, om niet te spreken van uitgeschud en geplunderd.”²⁶⁹ Een dag later schreef Van Vollenhoven zijn laatste brief. De order was veranderd en hij moest zich klaarmaken om de volgende dag naar Metz te vertrekken. Hij leek te vermoeden dat er iets bijzonders aan de hand is, want hij schreef: “Wat men daar met ons voor heeft zal de tijd moeten leeren.”²⁷⁰ Hoewel Van Vollenhoven aangaf weinig nieuws te hebben, schreef hij dat steeds meer geruchten de ronde deden: “Wij hooren sedert eenige dagen ter onzer aanzien allerhande vreemde gerugten, dog meest van dien aard, dat wij er weinig geloof aan durven hechten.”²⁷¹

Op 10 december werd Van Vollenhoven samen met vele andere Nederlandse Gardes d'Honneur ontwapend en gevangen genomen. Meer hierover is te lezen in het dagboek dat Van Vollenhoven hierover naliet, getiteld: Ontwapening en vangenneming of Tweede verblijf in Metz. Dit dagboek is te vinden in het Gemeentearchief Rotterdam.²⁷²

Na terugkomst in Rotterdam werd Pieter van Vollenhoven in zijn geboortestad president van de arrondissementsrechtbank en commandeur in de orde van de Nederlandse Leeuw. Hij overlijdt in 1875, zesentachtig jaar oud.²⁷³

---

²⁶⁶ 33.01, nummer 1151, brief 3 november.

²⁶⁷ 33.01, nummer 1151, brief 3 november.

²⁶⁸ 33.01, nummer 1151, brief 19 november.

²⁶⁹ 33.01, nummer 1151, brief 19 november.

²⁷⁰ 33.01, nummer 1151, brief 20 november.

²⁷¹ 33.01, nummer 1151, brief 20 november.

²⁷² 33.01, nummer 1150.

²⁷³ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 305.

Pieter van Vollenhoven lijkt niet bang te zijn geweest voor censuur. Hij maakte in ieder geval geen melding van angst en riep zijn ouders niet op om uit te kijken bij wat ze schreven. Daarbij moet worden gezegd, dat Pieter ook niet veel belastende dingen op papier heeft gezet. Wel maakte hij melding van het, in zijn ogen, zeer onplezierig feest ter ere van de keizer. Ook schreef hij, wat lijkt zonder aarzeling, over angst voor vijandige Kozakken en over het feit, dat hij zich erg tegen zijn zin in het leger bevond.

Verder maakt Van Vollenhoven een redelijk goedgehumeerde indruk. Hij uitte geen negatieve of depressieve gevoelens in zijn brieven en klaagde weinig. Aan geruchten probeerde hij zo weinig mogelijk waarde te hechten, hoewel deze in de loop van november steeds sterker werden. Over het algemeen leek Van Vollenhoven vooral te proberen zo welgemoed mogelijk zijn tijd door te komen, totdat hij weer terug kon keren naar zijn familie en zijn vaderland.

8.3 J. van Zwijndregt

Jacob van Zwijndrecht werd in 1791 geboren te Rotterdam. Hij was in 1813 eenentwintig of tweeëntwintig jaar oud. Zijn vader, Leonardus van Zwijndregt, had veel verdiend met effecten en tabak. Zijn vermogen werd geschat op fr. 20.000 tot fr. 26.000.²⁷⁴ Dit maakte Jacob een uitstekende kandidaat voor toetreding tot de Garde d'Honneur.

Van Zwijndregt zelf dacht hier anders over. Hij weigerde keer op keer zich voor dienst te melden. Uiteindelijk werd hij, met acht andere weigeraars, op bevel van prefect De Stassart opgesloten.²⁷⁵ Dit maakte een einde aan deze directe vorm van protest. Van Zwijndregt bleef echter brieven schrijven naar iedereen die ervoor zou kunnen zorgen dat hij niet in dienst van de Garde hoefde de treden. Hierbij beriep hij zich, zoals we uit de brieven zullen zien, regelmatig op een slechte gezondheid.

In totaal zijn er van Van Zwijndregt 35 brieven uit zijn tijd in de Garde d'Honneur in het Gemeentearchief Rotterdam te vinden. De eerste brief schreef hij op 17 juni 1813, de laatste op 12 december 1813. Van Zwijndregt begon zijn brieven twaalf keer met 'beste ouders' en veertien keer met 'waarde ouders'. Een van de brieven was specifiek aan zijn moeder gericht en begon met 'lieve goede moeder' en twee brieven zijn gericht aan een vriend. Tot slot was een van de brieven geadresseerd aan een pastoor. De brief lijkt aan Van Zwijndregts ouders gericht, dus het was waarschijnlijk de bedoeling dat de pastoor deze brief aan zijn ouders door zou geven. De eerste tien brieven zijn niet genummerd. De overige 25 zijn genummerd van nummer vier op de brief van 19 juli 1813 tot en met nummer 29 op de brief die Van Zwijndregt op 12 december 1813 vanuit Basel schreef. Uit deze genummerde reeks ontbreken geen brieven.

Over het algemeen heeft J. van Zwijndregt een regelmatig en redelijk goed leesbaar handschrift. Wel worden de brieven regelmatig naar het einde toe wat slordiger. In zeven van de brieven is een scheur ontstaan, door het openen van de zegel. Twee van de brieven zijn kruislings geschreven, iets wat uitdrukkelijk werd verboden in de etiquette. Hierdoor zijn deze brieven erg lastig te ontcijferen.

Het overgrote deel van de brieven maakt de indruk, dat Van Zwijndregt alles opschreef zoals het in zijn gedachten opkwam. In een groot aantal brieven springt hij zo van het ene op het andere onderwerp over.

---

²⁷⁴ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 31.

²⁷⁵ Idem, 79.

Zo schreef hij aan het einde van zijn brief van 29 juni: “Ik ben vergeten of ik u brief heb beantwoord.”²⁷⁶ Op 19 juli berichtte hij: “Mijne brieven zijn juist niet van de beste stijl maar ik schrijf zoo als alles in mij in de gedachten rolt.”²⁷⁷ Toch hebben zijn brieven voor het grootste gedeelte wel een vaste volgorde. Eerst bedankte hij voor de eerder ontvangen brief, of protesteerde hij tegen het niet ontvangen van post. Vervolgens vertelde iets over zijn gezondheid en als er nieuws te melden was, dan volgt dit daarna. Tot slot groette hij vrienden en familie en verzocht hij hen toch vooral gerust en opgewekt te zijn.

Van Zwijndregt was zich bewust van het feit dat zijn brieven door meerdere mensen gelezen werden. Zo maakte hij in zijn brief van 21 juni een opmerking over het samenvoegen van zijn brieven in een journaal: “...en de brieven die gedurende mijne reis naar u begaan kunnen eens bij mijne wederkomst in een journaal ingelakt worden.”²⁷⁸

Een terugkomend thema in de brieven van Jacob is zijn gezondheid. Hij schreef regelmatig over pijn op zijn borst, zijn hoest en zijn rug. In verband met deze slechte gezondheid wordt zijn verzoek om uit de dienst ontslagen te worden vaak vermeld. Zo schrijft hij op 29 juni: “...miserabele wagen met oa een smerige officer in gesprek geweest en hij schijnt volmaakt van mijn slechte borst overtuigd zal bij de generaal mijn voorspraak zijn.”²⁷⁹ Door verschillende mensen te overtuigen van zijn zwakke gezondheid hoopte hij onder de dienst uit te komen. Hier ging hij vanuit Metz mee door. Zo bezocht hij de majoor en stuurde hij brieven naar Parijs. Wanneer op deze brieven geen antwoord kwam, meldde hij op 23 juli dat hij de brieven nogmaals naar Parijs heeft opgestuurd.²⁸⁰ Uiteindelijk geeft de majoor hem toestemming om in Metz op antwoord uit Parijs te wachten.²⁸¹

Of de regelmatige klachten van Van Zwijndregt over zijn gezondheid oprecht zijn, valt te betwijfelen. In brieven met verzoek tot ontslag uit de Garde d’Honneur aan de ministers van ambachten en handel en tot die van oorlog beriep hij zich aan de ene kant op het feit dat hij de enige steun in zaken was van een grijze, uitgeputte en zwakke vader. Aan de andere kant beriep hij zich keer op keer op zijn slechte gezondheid en het feit dat hij niets kon doen zonder enorm pijn te lijden.²⁸²

---

²⁷⁶ Gemeentearchief Rotterdam, Familie Van Zwijndregt toegangsnummer 44, nummer 46, brief 29 juni.

²⁷⁷ 44, nummer 46, brief 19 juli.

²⁷⁸ 44, nummer 46, brief 21 juni.

²⁷⁹ 44, nummer 46, brief 29 juni.

²⁸⁰ 44, nummer 46, brief 23 juli.

²⁸¹ 44, nummer 46, brief 13 juli.

²⁸² Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 75.

Deze tegenstrijdigheid had tot gevolg, dat zijn klachten niet serieus werden genomen. Desalniettemin maakte hij in zijn brieven keer op keer melding van pijn op de borst.

Van Frankrijk was Van Zwijndregt duidelijk niet onder de indruk. Hij klaagde veel over het land en de mensen en typeert Frankrijk zelfs als apenland. Op 4 juli schrijft hij hierover: “Lelijke wegen. het eeten miserabel logementen vuil de menschen zoo stom als apen ik noem het ook een apenland.”²⁸³ Daarbij gaf hij het land ook de schuld van zijn slechte gezondheid. Zo schreef hij op 19 september: “Dit vervloekte apenland is zoo ongezond, dat ik er altoos wat mankeer zoo als de meeste holl[anders].”²⁸⁴

Van Zwijndregt noemt Metz in het algemeen ‘duur en slegt’. Hij probeerde zo goedkoop mogelijk eten, voor twee franc, zodat hij na twee uur weer honger had en dan zijn maag pijnigde tot de volgende morgen. Een enkele keer sprong hij uit de band, maar hier lijkt hij ook geen voldoening uit te hebben gehaald.²⁸⁵

Uit de brieven van Jacob spreekt zeker de angst voor onderschepping. Zo schreef hij aan zijn ouders op 13 juli de uitdrukkelijke raad om: “Zelfs uw hand niet te dikmaals schrijven op de adressen want verscheide brieven worden geloof ik onderschept.”²⁸⁶ In de daaropvolgende brief aan zijn moeder herinnerde hij haar er nogmaals uitdrukkelijk aan. De angst voor censuur en onderschepping wordt ook duidelijk wanneer van een van de brieven (nummer 4), de ontvangst geruime tijd niet wordt bevestigd. Zo schreef Van Zwijndregt op 6 augustus: “Uw brief van 29 juli ontving ik eergisteren: u schrijft mij niet den ontvangst van n 4... ik hoop niet dat deeze verlooren mag zijn; informeer daar eens naauwkeurig naar en meld mij dit eens.”²⁸⁷ In de daaropvolgende brieven van 20 en 27 augustus informeerde hij wederom naar deze brief. Uiteindelijk bleek deze brief terecht te zijn, Van Zwijndregt maakte hier in zijn brief van een oktober melding van.

Naast de angst voor onderschepping wordt ook duidelijk dat Van Zwijndregt niet zomaar alles in zijn brieven optekende. Wanneer zijn ouders aan zijn openhartigheid twifelen haast hij zich te melden dat hij wel zoveel mogelijk mededeelt, maar dat hij natuurlijk niet alles zomaar kan schrijven: “U gelooft dat ik niet openhartig in mijne brieven schrijf als of ik u mijn juiste toestand niet melden wilde; doch dit hebt gijl mis, en sijt verzekerd dat ik u alles

---

²⁸³ 44, nummer 46, brief 4 juli.

²⁸⁴ 44, nummer 46, brief 19 september.

²⁸⁵ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 169.

²⁸⁶ 44, nummer 46, brief 13 juli.

²⁸⁷ 44, nummer 46, brief 6 augustus.

meededeel betreffend mijne situatie 't geen ik maar schrijven kan om er alles uitteflappen zou mij nadeelig kunnen zijn en ik wil het niet verbrodden, want ik hoop nog dat alles redelijk wel zal loslopen.”²⁸⁸

Naast wat er direct uit de brieven blijkt lijkt Jacob van Zwijndregt gebruik te hebben gemaakt van een manier om boodschappen over te brengen zonder eventuele censuur te hoeven vrezen. Hierbij werden de mededelingen die men wilde doen in omgekeerde zin en overdreven vermeld, waarbij de betreffende woorden worden onderstreept.²⁸⁹ Dit is veelvuldig terug te vinden in de correspondentie van Jacob. Zo onderstreepte hij regelmatig zinnen waar hij praat over zijn slechte gezondheid.

Toch is het niet zo dat Van Zwijndregt zich onthield van alle commentaar. We zagen hierboven al dat hij allesbehalve lovend is over Frankrijk en de Fransen. Een ander voorbeeld van het zonder voorbehoud delen van zijn gevoelens, is de brief waarin hij zijn grote haat tegenover de prefect ventileerde. Op 19 juli schreef hij hierover: “Dat hij hier ook al door alle menschen gehaat wordt dat de generaal en de staf hem veroordeelen dat ik hem haalt als de pest en dat ik wenschte dat de Keizer hem liet ophangen.”²⁹⁰ In dit geval nam hij zeker geen blad voor de mond. Ook berichtte hij op 19 november over geruchten die over Nederland de ronde deden en de geruchten dat de gardes binnenkort naar huis zouden kunnen gaan. Maar geheel zonder angst zette hij deze zaken niet op papier, hij voegde hier namelijk aan toe: “Gaarne had ik zoo spoedig als maar eenigzints mogelijk uw antwoord ten hoofdzakelijke om te weeten of deeze brief niet open gemaakt is geweest.”²⁹¹

J. van Zwijndregt deed regelmatig aan zijn ouders het verzoek om vooral over vrolijke zaken te schrijven. Ze mochten geen zorgen en dergelijke uiten. Zo correspondeerde hij op 13 juli: “Schrijf mij toch vooral niet te melancoliek en wees opgeruimd en gerust ik zeg gerust en laat het aardsche ongeluk u niet te snel aandoen. neem mij dit niet kwalijk ik ben er ver van af mijne ouders iets te willen voorschrijven; maar ~~het~~ mijn grootste genoeg zal altoos zijn uw geluk en tevredenheid. Dit is ook waarachtig het eenigste wat mij tegenswoordig op kan beuren en hiertoe wilt uedele ook wel toedragen”.²⁹² In meerdere brieven komt deze oproep terug.

---

²⁸⁸ 44, nummer 46, brief 7 november.

²⁸⁹ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 179.

²⁹⁰ 44, nummer 46, brief 19 juli.

²⁹¹ 44, nummer 46, brief 19 november.

²⁹² 44, nummer 46, brief 19 juli.

Een ander thema dat veelvuldig terugkomt in de correspondentie van Jacob van Zwijndregt is geld. Voor iemand die afkomstig is uit de hogere maatschappelijke kringen had hij het veelvuldig over kosten besparen en zuinig aandoen. Zo schreef hij op 19 juli dat hij te paard vertrekt, in plaats van per koets om kosten te besparen.²⁹³ Ook berichtte hij in meerdere brieven, dat hij zijn paard wilde verkopen. Dit zou de kosten ook enorm drukken, want dan had hij ook geen knecht meer nodig.²⁹⁴ Ook meldde Jacob regelmatig hoe zuinig aan hij leefde. Zo schreef hij op 26 september: “Hoe ellendig ik mij hier zit te verveelen en hoe gaarne ik bij ul wenschte te zijn kan ik nu niet zeggen; ik doe hier de geringste buitensporigheid niet, en zuinig alles zo veel mogelijk, zelfs s morgens vestaat mijn ontbijt in droog brood en water en s avonds geen eten, daarbij gaa ik nooit in coffijhuis of comedie en toch vliegt het geld weg als water.”²⁹⁵ Ook de door hem gehuurde piano moest eraan geloven. Op 1 oktober schreef Van Zwijndregt dat hij deze heeft weggedaan, omdat het teveel geld kostte.²⁹⁶

Van Zwijndregt leek niet te willen dat zijn brieven te positief overkwamen. Toen hij op 24 juni een brief schreef waarin met name positieve dingen tijdens de reis aan de orde kwamen voegde hij hieraan toe: “Uit dit kleine narré zoude men haast besluiten moeten dat ik voor plaisier reis, maar hoe hemelsbreed is er dat van verwijderd!”²⁹⁷ Daartegenover wilde hij ook niet de indruk wekken te negatief over de situatie te denken. Hierover schreef hij: “Want naar mijn begrip verdien ik mijn tegenwoordig ongeluk niet. - Geloof niet beste ouders, dat dit een melancolieke bui is, neen ik troost mij, ben zelfs vergenoegd, en hoop en vertrouw op eene uitkomst en wel een blijde.”²⁹⁸

Jacob correspondeerde regelmatig, dat hij niet veel te melden had, maar toch even wilde schrijven om iets van zich te laten horen. Zo schreef hij op 20 augustus: “Nu waarde ouders nieuwes heb ik u niet te vertellen en ik zoude u mogelijk nog niet geschreven hebben, wanneer ik niet overtuigd was, dat u mijne brieven aangenaam waren, het omgekeerde is ook mijn geval, en dagelijks hoor ik of er brieven voor mij zijn aangekomen.”²⁹⁹

Hierbij gaf hij ook regelmatig aan, dat hij haast had, of geen tijd om een goede, uitgebreide brief te schrijven: “deeze zal zeer kort zijn daar het reeds laat is en de post morgen zeer vroeg

---

²⁹³ 44, nummer 46, brief 30 juni.

²⁹⁴ 44, nummer 46, brief 26 september.

²⁹⁵ 44, nummer 46, brief 26 september.

²⁹⁶ 44, nummer 46, brief 1 oktober.

²⁹⁷ 44, nummer 46, brief 24 juni.

²⁹⁸ 44, nummer 46, brief 20 augustus.

²⁹⁹ 44, nummer 46, brief 20 augustus.

vertrekt”.³⁰⁰ Een uiterste in de verschillende redenen om ‘toch maar iets’ te schrijven was misschien wel de reden die Van Zwijndregt noemde in zijn brief van 14 november: “Waarde ouders! Daar ik volmaakt niets te schrijven heb, dit halfje het restant van mijn postpapier is, en dus de ports verligt, zoo dagt ik het onnodig om zulks onnut te bewaren.”³⁰¹ Ik krijg de indruk dat hij het erg fijn vond om brieven aan zijn ouders te schrijven en dat hij dit probeerde enigszins te camoufleren.

Naast het feit, dat Van Zwijndregt regelmatig naar redenen leek te zoeken om te kunnen schrijven, wilde hij ook graag zo frequent mogelijk bericht van thuis. Zo schreef hij op 20 oktober aan zijn ouders: “Reden tot ongenoegen, daar ik nu in geen 11 dagen reeds niets van u heb vernomen.”³⁰² Toen hij geruime tijd geen bericht van thuis heeft ontvangen, aarzelde hij niet om hierover zijn ongenoegen op papier te zetten. Een andere manier waarop Van Zwijndregt liet weten, dat hij graag meer brieven ontving is te vinden in zijn brief van 14 november: “Ik zit al te verzinnne wat meen hierbij te voeren maar het valt me bitter moeilijk, als ik geen brief ter beantwoording voor mij heb.”³⁰³ Toen er geruchten waren over onrust in het vaderland, wilde hij helemaal goed op de hoogte worden gehouden: “...en ben zeer verwonderd waarom ik zints geene brieven van u heb ontvangen, dit vertontrust mij om zekere althier lopende geruchten; is er zoo iets van aan in het vervolg dan moest gijl. mij dit terstond meededeelen, en krijg ik geene andere als mijne ordinaire wekelijksche brieven.”³⁰⁴

Jacob leek zich niet bang te laten maken door maatregelen die werden genomen om op kamers wonende jongelieden naar de kazerne te sturen. Op drie september meldde hij deze maatregel, maar hij stelde niet op deze eis in te gaan: “Kan ik mij niet onderwerpen, daar mijne zoo zeer ziekelijke toestand mij den dienst onmogelijk maakt.”³⁰⁵

Ook toen bekend werd gemaakt, dat degenen die zich niet melden als deserteurs zouden worden opgegeven en dat er maatregelen tegen de ouders zouden worden genomen, liet Van Zwijndregt zich niet bang maken: “...zullen zij [zijn ouders] mogelijk verschrikt zijn; doch dit word dwaasheid; en dan zouden zij moeten antwoorden dat hun zoon wel degelijk naar zijne destinatie was, en hem schrijvende zou hij zich aangeeven waardoor de ongeregte

---

³⁰⁰ 44, nummer 46, brief 4 juli.

³⁰¹ 44, nummer 46, brief 14 november.

³⁰² 44, nummer 46, brief 20 oktober.

³⁰³ 44, nummer 46, brief 14 november.

³⁰⁴ 44, nummer 46, brief 14 november.

³⁰⁵ 44, nummer 46, brief 3 september.

vervolgingen aan de ouders zoude ophouden; in alle geval ze bescheiden te behandelen is zaak; die jongelieden denken dit bang maken is, en geloven het de moeite waard dit eens uittezien.”³⁰⁶

Jacob scheen in Metz genoeg tijd te hebben, om over zaken na te denken. Ook berichtte hij over speculaties in verschillende goederen. Zijn vader leek echter niets in de plannen van Jacob te zien. Op 23 oktober reageerde hij op een brief van zijn ouders waarin zijn vader zich blijkbaar negatief over de plannen van zijn zoon heeft uitgelaten. Van Zwijndregt vroeg zich zelfs af of hij zich kwalijk heeft uitgerukt in zijn brief. Ook benadrukt hij dat hij zich heus niet in het ongeluk stort.³⁰⁷

Toen hij geruchten hoorde over een oproer in Nederland, schroomde hij niet om hierover te schrijven. Wel voegde hij hierbij snel toe dat een eventuele oproer een slecht idee zou zijn: “Men heeft mij reeds verscheide malen gevraagd, of ons land in oproer was, en hier zegt men het zeker is: gij begrijpt hoe zeer ik daar van verschrikte doch de brieven uit H stelden mij gerust die er niets van meldden, het zou ook een dom en slegt plan zijn, en dan was alles voor ons alhier ook verlooren.”³⁰⁸ De onderstreepte woorden zou kunnen betekenen, dat hij hier het tegenovergestelde bedoelde, maar zeker ben ik hier niet van. Voor de Nederlanders in Frankrijk zou een oproer in Nederland zeker geen gunstige zaak zijn. Ook in zijn brief van 28 november bracht hij de eventuele oproer in Nederland ter sprake. “Alhier vertelt men dat ons land in oproer is, dit spreek ik volmaakt tegen want na alle andere brieven is er geene de minste ongeregeldheid geschied 't geen mij zeer veel genoeg doet en een bewijs dat onze hollandsche een achtingswaardige en bedaarde natie is.”³⁰⁹ Of er sprake was van een dubbele betekenis achter deze woorden, kan ik niet nagaan. Het is wel zeker, dat zijn ouders meer van de situatie in Nederland op de hoogte zullen zijn geweest, dan hij. Het ontkennen van een opstand in Nederland door Van Zwijndregt leek daarom naar mijn mening meer voor de vorm te zijn.

Begin december werd het J. van Zwijndregt in Metz te heet onder de voeten. De Fransen zijn uit Nederland verdreven en de Nederlanders in Franse dienst werden gevangen genomen.

---

³⁰⁶ 44, nummer 46, brief 1 oktober.

³⁰⁷ 44, nummer 46, brief 23 oktober.

³⁰⁸ 44, nummer 46, brief 7 november.

³⁰⁹ 44, nummer 46, brief 28 november.

In een brief aan zijn vriend van vijf december meldde hij zijn vertrek uit Metz: “...ontvangt gij deze zijn wij waarschijnlijk al in veiligheid maar zeker op onze reis: - wij maken er een mooie grap van en hebben er buiten de noodzakelijkheid regt veel zin in: alles is goed in orden: en mijn beste vriend!: van een andere plaats hoop ik u nader te schrijven.”³¹⁰ Op 12 december schreef hij vanuit Basel een brief naar zijn ouders. Hij berichtte dat hij in goede gezondheid verkeerde. Wel zou de terugreis nog geruime tijd in beslag nemen: “...moeite kunnen hebben om door de geall legers te komen, en dit nog kang kan ophouden daar men ons wel enes als spions kan tegenhouden tot dat er grondige tegenbewijzen opdaagden. Dit maakt echter niets, en overall redderen wij ons uit, ons doel is toch maar alleen onze ouders en ons vaderland: .. en over alles moet u maar volmaakt gerust zijn.”³¹¹

De brief van 12 december is de laatste in de collectie brieven die Van Zwijndregt tijdens zijn dienst in de Garde d’Honneur schreef. De geheimzinnigheid in deze brief is begrijpelijk, omdat de stad tot 21 december niet door de geallieerden bezet was.³¹²

Terug in Rotterdam werd hij refactiemeester van de tabak en assuradeur. De tabakszaak die zijn vader Leonardus met hem samen, dreef onder de firma J. Van Zwijndregt & Co ging in 1830 ten onder. Van Zwijndregt overleed in 1867 op 76-jarige leeftijd.³¹³

Over het algemeen maken de brieven van Van Zwijndregt een iets chaotische indruk. Hij lijkt op te schrijven wat er in zijn gedachten opkomt. Iets wat afbreuk doet aan deze indruk, is het feit dat Van Zwijndregt zich bewust is van het feit dat zijn brieven door meerdere mensen gelezen worden. Dit wetende, zou je misschien wat meer gestructureerde brieven verwachten. Ik heb de indruk dat Jacob niet bang is te schrijven waar het op staat. Zo lijkt hij zijn ouders regelmatig de opdracht te geven alleen over vrolijke zaken te schrijven en vooral niet te bezorgd te doen.

Jacob schreef regelmatig dat hij niet veel te melden had, maar toch even iets van zich wilde laten horen. Naast het feit, dat Van Zwijndregt regelmatig naar redenen leek te zoeken om te kunnen schrijven, wilde hij ook graag zo frequent mogelijk bericht van thuis. Dit leek hij ook min of meer te eisen.

Hoewel uit de brieven een zekere angst voor onderschepping en censuur blijkt, is het niet zo dat Van Zwijndregt zich onthield van commentaar. Negatieve uitlatingen over Frankrijk en de Fransen vermeed hij niet.

---

³¹⁰ 44, nummer 46, brief 5 december.

³¹¹ 44, nummer 46, brief 12 december.

³¹² Lichtenauer, *Garde d’Honneur*, 275.

³¹³ Idem, 309.

9. Conclusie

P.C. de Bie, P. van Vollenhoven en J. van Zwijndregt waren drie van de twaalf Rotterdammers die in dienst traden van de Garde d'Honneur.³¹⁴ In totaal werden er 500 Nederlandse jongemannen opgeroepen om dienst te nemen in de Garde. Op een enkeling na zat geen van deze mannen te wachten op toetreding tot het leger van Napoleon. Ondanks de vele protesten vertrokken De Bie, Van Vollenhoven en Van Zwijndregt in mei 1813 met het eerste detachement van de Gardes d'Honneur naar Metz.³¹⁵

Ik heb onderzocht welke gevoelens deze jongemannen met hun familie deelden tijdens hun dienst in de Garde en of er overeenkomsten zijn tussen de ervaringen van De Bie, Van Vollenhoven en Van Zwijndregt. Daarnaast heb ik aandacht besteed aan de vorm van de brieven die deze drie Gardes naar huis stuurden.

In beginsel bevonden de drie mannen zich in eenzelfde situatie. Ze konden alle drie niet ontkomen aan dienst in de Garde en kwamen terecht in Metz. Vanaf dat moment echter verschilden hun ervaringen enorm. Zo bracht Paulus Cornelis de Bie bijna geen tijd door in Metz, terwijl Jacob Van Zwijndregt de stad tijdens zijn dienst niet heeft verlaten. Hoewel er parallellen te trekken zijn tussen de ervaringen van deze drie Gardes, blijven hun brieven voornamelijk hun persoonlijke verhaal vertellen.

Zoals ik hierboven aangaf, bracht De Bie van de drie Gardes de minste tijd door in Metz. Hij is van de drie Gardes de enige die deel heeft genomen aan de slagen bij Leipzig en Hanau. De Bie gaf vaak aan dat hij weinig tijd had om te schrijven. Hierdoor had hij niet de ruimte om veel van gedachten te wisselen met zijn familie. Gebrek aan tijd is waarschijnlijk ook van invloed geweest op het handschrift van De Bie, dat van de drie Gardes het minst leesbaar is. Zijn handschrift is over het algemeen erg rommelig en onregelmatig.

De brieven van Pieter van Vollenhoven zijn een stuk beter leesbaar dan die van De Bie. Af en toe streepte Van Vollenhoven iets door en kleine stukjes zijn een enkele keer onleesbaar geworden door het verwijderen van de zegel.

Van Zwijndregt heeft van de drie gardes het meest duidelijke en regelmatige handschrift. Wel zit er in zeven brieven een scheur door het openen van de zegel. Twee brieven zijn kruislings geschreven en daardoor erg moeilijk te lezen. Waarom juist deze

---

³¹⁴ Wiersum, 'Van Vollenhoven', 41.

³¹⁵ Lichtenauer, *Garde d'Honneur*, 149.

brieven kruislings zijn geschreven, is niet duidelijk. Misschien was zijn briefpapier op, iets waar hij in zijn brief van 14 november melding van maakte.

De Bie en Van Vollenhoven maakten beide geen melding van angst voor censuur. Ook deden ze, in tegenstelling tot Van Zwijndregt, niet de oproep aan hun ouders om voorzichtig te zijn met het op papier zetten van gevoelige informatie. Daarbij moet worden opgemerkt dat in de brieven van De Bie geen negatieve opmerkingen over de Fransen of de Garde te vinden zijn. Ook Van Vollenhoven heeft niet veel belastende dingen op papier heeft gezet. Wel maakte hij melding van het, in zijn ogen, zeer onplezierig feest ter ere van de keizer. Ook schrijft hij, wat lijkt zonder aarzeling, over angst voor vijandige Kozakken en over het feit, dat hij zich erg tegen zijn zin in het bevindt.

Van Zwijndregt maakte zich van de drie Gardes het meest zorgen om censuur en onderschepping van zijn brieven. Hij informeerde regelmatig of de door hem gezonden brieven door zijn ouders waren ontvangen. Vijfentwintig brieven zijn genummerd (nummer vier tot en met 29). Dit lijkt hij ook te hebben gedaan om er zeker van te zijn dat alle brieven ontvangen werden. Daarbij maakt van Zwijndregt gebruik van de tactiek waarbij bepaalde woorden worden onderstreept, waarbij het tegenovergestelde bedoeld wordt.

Brieven van thuis leken alle drie de Gardes zeer te waarderen. Hier maakten ze regelmatig melding van. Opvallend in de correspondentie van Jacob van Zwijndregt is, dat hij duidelijk zijn ongenoegen liet blijken wanneer hij enige tijd niets van zijn ouders had gehoord. Van de drie Gardes lijkt hij degene te zijn die het meest verlangde naar nieuws van thuis.

Van Zwijndregt is de enige die zijn ouders opdracht geeft op een bepaalde manier te schrijven. Iets wat volgens de briefetiquette erg ongepast was. Wel is het begrijpelijk dat Van Zwijndregt naast zijn eigen problemen het liefst goed nieuws van thuis ontving.

De Gardes schrijven hun brieven over het algemeen volgens eenzelfde patroon. De opbouw van hun brieven komt overeen met wat dat geadviseerd werd in de brievenboeken. Wel bevatten de brieven van alle drie, in tegenstelling tot wat de brievenboeken adviseerden, veel informatie over zichzelf. Dit lijkt mij echter gezien de omstandigheden waarin zij zich bevonden niet verwonderlijk.

Meer dan De Bie, maakt Van Vollenhoven melding van gevoelens en gedachtes over de omstandigheden waarin hij zich bevindt. Hij prees zich in het bijzonder gelukkig over het feit dat hij door de blessure van zijn paard nog geen strijd had gezien. Pieter maakte over het algemeen een goedgehumeerde indruk. Hij maakte geen negatieve of depressieve opmerkingen in zijn brieven en klaagde weinig. Aan geruchten probeerde hij zo weinig

mogelijk waarde te hechten, hoewel deze in de loop van november steeds sterker werden. Over het algemeen leek Van Vollenhoven vooral te proberen zo welgemoed mogelijk zijn tijd door te komen, totdat hij weer terug kon keren naar zijn familie en zijn vaderland.

Opvallend genoeg is Van Zwijndregt naast de Garde die zich het meest zorgen lijkt te maken om censuur ook degene die zich het meest negatief uitliet over de Fransen en Frankrijk. Van Zwijndregt schreef van de drie Gardes het meest spontaan. Hij lijkt alles zo op papier te hebben gezet zoals het in zijn gedachten opkwam. Ik heb de indruk dat Jacob niet bang was te schrijven waar het op stond. Zo uitte hij kritiek op de Fransen en Frankrijk. Ook is Van Zwijndregt van de drie Gardes de enige, die de oproer in Nederland ter sprake brengt.

Jacob gaf zijn ouders regelmatig de opdracht alleen over vrolijke zaken te schrijven en vooral niet te bezorgd te doen. Daarbij is hij de enige van de drie Gardes die regelmatig negatief uitlaat, wanneer hij enige tijd geen post van thuis heeft ontvangen.

Van Zwijndregt gaf in zijn correspondentie duidelijk aan dat zijn brieven door meerdere mensen werden gelezen. Ik ga ervan uit dat de brieven van De Bie en Van Vollenhoven ook in familiekring werden voorgelezen, omdat geen van de drie tijd had om met iedereen afzonderlijk te corresponderen. Van Zwijndregt spreekt zelfs over het ‘inlakken’ van zijn brieven in een journaal.

Gezien het feit dat J. van Zwijndregt zich bewust is van het feit dat zijn brieven door meerdere mensen gelezen zouden worden, had ik wat meer gestructureerde brieven verwacht. Daarbij lijkt Jacob zich ook druk te maken over wat voor een indruk hij in zijn brieven maakt. Toen hij op 24 juni een brief schreef waarin voornamelijk positieve dingen van zijn reis aan de orde kwamen, haastte hij zich hieraan toe te voegen: “Uit dit kleine narré zoude men haast besluiten moeten dat ik voor plaisier reis, maar hoe hemelsbreed is er dat van verwijderd!”³¹⁶

Gevoelens zijn zeer persoonlijk. Daarnaast is ook de manier waarop de mens gevoelens uit van persoon tot persoon verschillend. Hoewel de omstandigheden waarin De Bie, Van Vollenhoven en Van Zwijndregt verkeerden en hun gevoelens hierover voor een gedeelte gelijk waren, wil dat niet zeggen dat deze jongemannen over alles hetzelfde dachten. Daarnaast vertrouwden deze drie Gardes op een andere manier en in verschillende mate hun gevoelens toe aan het papier.

---

³¹⁶ 44, nummer 46, brief 24 juni.

Literatuurlijst

Boeken

- Amsenga, J, G. Dekkers, *'Wat nu?', zei Pichegru, De Franse Tijd in Nederland, 1795-1813* (Hilversum 2004).
- Baggerman, A, *Een lot uit de loterij, Het wel en wee van een uitgeversfamilie in de achttiende eeuw* (Dordrecht 2001).
- Bauer, R, *De Lage Landen, een geschiedenis in de spiegel van Europa*, (Tielt 1994).
- Beaujon, A, *Overzicht der geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisserij* (BiblioLife 2008).
- Doedens, A, Y. Kortlever, L. Mulder, *Geschiedenis van Nederland, Van prehistorie tot heden* (Baarn 2003).
- Hallebeek, J, A.J.B Sirks (red), *Nederland in Franse schaduw, Recht en bestuur in het Koninkrijk Holland 1806-1810* (Hilversum 2006).
- Hattem, M. van, M. Pool, M. Willemsen (sam), *Voor Napoleon, Hollanders in oorlogstijd 1792-1815* (Bussum 2005).
- Hulzen, A. van, *Vaderlandse geschiedenis deel 2* (Groningen 1972).
- Lichtenauer, W.F, *De Nederlanders in Napoleons Garde d'Honneur* (Rotterdam 1971).
- Munck, C. de, *Lodewijk Napoleon koning van Holland, Een miskende Bonaparte* (Zutphen 1997).

- Rietbergen, P. J, *Lodewijk Napoleon, Nederlands eerste koning 1806-1810* (Amersfoort 2006).
- Rooy, P. de, *Republiek van rivaliteiten, Nederland sinds 1813* (Amsterdam 2005).
- Ruberg, W , *Conventionele correspondentie, Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770-1850* (Nijmegen 2005).
- Vles, E. J, *Twee weken in november, De omwenteling van 1813* (Amsterdam 2006).

Artikelen

- Baggerman, A, 'Tijd en identiteit. De Opkomst van de autobiografie in de lange negentiende eeuw', in: G. Westerhof (ed.) *Levensverhalen* (Houten 2007).
- Baggerman, A, R. Dekker, "'De gevaarlijkste van alle bronnen", Egodocumenten nieuwe wegen en perspectieven', in: A. Baggerman, R. Dekker (ed.), *Egodocumenten: nieuwe wegen en benaderingen* (Amsterdam 2004).
- Dekker, R, "'Dat mijn lieven kinderen weten zouden..." Egodocumenten in Nederland van de zestiende tot de negentiende eeuw', *Opossum* 3:8m (1993).
- Dekker, R, 'Egodocuments in the Netherlands from the Sixteenth to the Nineteenth Century', in Erin Griffey (ed.), *Envisioning Self and Status: Self-Representation in the Low Countries 1400-1700* (Hull 1999).
- Koch, F. C, 'Rotterdam in den Franschen tijd', in: *Rotterdams Jaarboekje* 1 (1923).
- Mathijssen, M, 'Laat de bronnen spreken: particuliere brieven als historische bron', in: Pieter Stokvis (red.), *Geschiedenis van het privéleven. Bronnen en benaderingen* (Amsterdam 2007).

- Wiersum, E, 'Pieter van Vollenhoven als Garde d'Honneur', in *Rotterdams Jaarboekje* 9 (1911).

Archiefstukken (brieven)

- Gemeentearchief Rotterdam, Handschriftenverzameling (Rotterdam) toegangsnummer 33.01, nummer 336a.
- Gemeentearchief Rotterdam, Handschriftenverzameling (Rotterdam) toegangsnummer 33.01, nummer 1150.
- Gemeentearchief Rotterdam, Handschriftenverzameling (Rotterdam) toegangsnummer 33.01, nummer 1151.
- Gemeentearchief Rotterdam, Familie Van Zwijndregt toegangsnummer 44, nummer 46.

Internetsites

- <http://www.egodocument.net/controlling-time.html>
- http://www.rhcijnstreek.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26